

Demokratinių institucijų ir žmogaus teisių biuras

LIETUVOS RESPUBLIKOS

SEIMO RINKIMAI
2020 M. SPALIO 11 IR 25 D.

ODIHR rinkimų ekspertų grupės ataskaita

Varšuva
2021 m. vasario 8 d.

TURINYS

I.	SANTRAUKA	1
II.	ĮVADAS IR PADĖKOS	2
III.	INFORMACIJA APIE VALSTYBĘ IR POLITINIŲ KONTEKSTĄ	3
IV.	RINKIMŲ SISTEMA	3
V.	TEISINĖ BAZĖ	5
VI.	RINKIMŲ ORGANIZAVIMAS	6
VII.	ALTERNATYVŪS BALSAVIMO BŪDAI	9
VIII.	INFORMACINĖS SISTEMOS IR NAUJOSIOS BALSAVIMO TECHNOLOGIJOS	10
IX.	RINKIMŲ KAMPANIJOS APLINKA	13
X.	KAMPANIJOS FINANSAVIMAS	15
	A. PAJAMOS IR IŠLAIDOS	15
	B. REIKALAVIMAI ATSKLEISTI INFORMACIJĄ IR TEIKTI ATASKAITAS	16
	C. PRIEŽIŪRA IR SANKCIJOS	16
XI.	REKOMENDACIJOS	17
	A. ESMINĖS REKOMENDACIJOS	17
	B. KITOS REKOMENDACIJOS	18
	PRIEDAS: GALUTINIAI RINKIMŲ REZULTATAI	20
	APIE ODIHR	21

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
SEIMO RINKIMAI
2020 m. spalio 11 ir 25 d.
ODIHR rinkimų ekspertų grupės ataskaita¹**

I. SANTRAUKA

Gavęs Lietuvos Respublikos valdžios institucijų kvietimą ir vadovaudamasis Poreikių vertinimo misijos rekomendacijomis, ESBO Demokratinė institucijų ir žmogaus teisių biuras (toliau – ODIHR) išsiuntė Rinkimų ekspertų grupę (toliau – Grupę) stebėti spalio 11 d. Seimo rinkimus. Ekspertai liko šalyje ir antrajam turui, įvykusiam spalio 25 d. ODIHR Grupė įvertino teisės aktų pakeitimų įgyvendinimą, daugiausia dėmesio skirdama už rinkimų organizavimą ir vykdymą atsakingų institucijų veiklai, rinkimų kampanijos ir jos finansavimo priežiūrai, alternatyviems balsavimo būdams ir naujų balsavimo technologijų naudojimui.

Visuomenėje vyrauja pasitikėjimas teisine sistema, tačiau įstatymuose randama nepagrįstų ribojimų kandidatų teisėms ir tam tikrų plataus pobūdžio nuostatų, dėl kurių galimas nepagrįstas saviraiškos ir asociacijų laisvių ribojimas. Tam tikri rinkimus reglamentuojantys įstatymai buvo pataisyti po 2016 m. Seimo rinkimų. Remiantis šiais pakeitimais buvo įsteigta rinkimų apygarda balsuojantiems užsienyje, sukurtos prielaidos nuotoliniam elektroniniam balsavimui esant užsienyje ir saviizoliacijoje dėl COVID-19, sudarytas rinkimų komisijų narių rezervas, pakeistos nuostatos, susijusios su kandidatų registracija, rinkėjų sąrašų tvarkymu, balsavimu paštu ir esant užsienyje. Buvo įgyvendinta dalis ankstesnių ODIHR rekomendacijų, įskaitant draudimą keisti rinkimus reglamentuojančius teisės aktus prasidėjus rinkimams, tam tikros rūšies skundų pateikimo termino nustatymą bei nuostatas dėl piliečių galimybės tapti nepriklausomais rinkimų stebėtojais. Kelios ankstesnės ODIHR rekomendacijos liko neįgyvendintos, įskaitant dėl rinkėjų registravimo rinkimų dieną, Vyriausiosios rinkimų komisijos (VRK) gautų skundų išnagrinėjimo skubos tvarka, galimybės sprendimą dėl rinkimų rezultatų galiojimo apskūsti teismui, bei galimybės išplėsti kampanijų finansavimui nustatytą reikalavimų taikymą tretiesiems asmenims.

Seimo rinkimai rengiami pagal mišrią sistemą: 71 Seimo narys renkamas vienmandatėse apygardose pagal daugumos atstovavimo (mažoritarinę) sistemą, o kiti 70 narių – vienoje visą šalį apimančioje (daugiamandatėje) apygardoje, pagal proporcinio atstovavimo sistemą, suteikiant galimybę paduoti pirmumo balsus. Tam kad įgytų teisę į mandatų paskirstymą, partijos sąrašo surinktų balsų skaičius privalo įveikti 5 proc., o koalicijos – 7 proc. rinkimų kartelę. Kandidatas gali būti renkamas ir vienmandatėje, ir daugiamandatėje apygardoje, tai gali sukelti neaiškumų rinkėjams. Priešingai nei nurodoma tarptautinėje gerojoje praktikoje, įstatymas reikalauja VRK nustatyti vienmandačių apygardų ribas prieš kiekvienus rinkimus.

VRK bei apygardų rinkimų komisijos yra mišrios, sudarytos iš profesinių bendruomenių ir politinių partijų atstovų, o apylinkių rinkimų komisijų nariai daugiausia atstovauja politinėms partijoms. VRK sudėtyje dirba septynios moterys, įskaitant komisijos pirmininkę. Moterys sudaro 76 proc. apygardų ir 83 proc. apylinkių rinkimų komisijų narių. VRK rinkimus organizavo ir įvykdė efektyviai, sprendimus priėmė kolegialiai, paskelbė juos laiku. Skundus daugiausia nagrinėja pavieniai VRK nariai ir sekretoriatas, o tai mažina atskaitomybės ir skaidrumo lygį. Be to, VRK suteiktas iki devynių mėnesių laikotarpis, skirtas nagrinėti skundus dėl kampanijų ir kampanijų finansavimo, neužtikrina reikiamu laiku ir efektyviai taikomų priemonių.

Rinkėjams buvo pasiūlyta plati balsavimo alternatyviais būdais įvairovė, įskaitant išankstinį balsavimą, galimybę rinktis balsavimo vietą, esančią kitoje vienmandatėje apygardoje, nei priskirta remiantis pagal rinkėjo deklaruotą gyvenamąją vietą, bei balsavimą įstaigose, namuose arba iš

¹ Vienintelis oficialus šios ataskaitos tekstas yra anglų kalba. Ataskaitos teksto vertimas į lietuvių kalbą – neoficialus.

automobilio rinkėjams, esantiems saviizoliacijoje dėl COVID-19. Nors rinkėjai alternatyviais balsavimo būdais pasitiki, teisės aktuose nenumatytos tam tikros apsaugos procedūros, dėl kurių galimas neigiamas poveikis patikimumui.

VRK informacinė sistema (VRK IS) apima beveik visas rinkimų proceso dalis, įskaitant rinkėjų registravimą ir tapatybės nustatymą, kandidatų registravimą, rinkimų organizatorių mokymą, kampanijų finansavimo priežiūrą, elektroninį pirmumo balsų skaičiavimą ir rinkimų rezultatų perdavimą. Atsakingos institucijos VRK IS patikrą atliko prieš rinkimus, tačiau išvados nebuvo paviešintos, todėl sumenko skaidrumas. Per šiuos rinkimus Nacionalinis kibernetinio saugumo centras neužfiksavo jokių prieš VRK IS nukreiptų kibernetinių atakų. 2020 m. birželio mėn. skubotai ir pavėluotai priimti teisės aktų pakeitimai, leidžiantys sudaryti nuotolinio elektroninio balsavimo galimybę rinkėjams esant užsienyje ir saviizoliacijoje dėl COVID-19. Šių rinkimų metu nuotolinio elektroninio balsavimo galimybės rinkėjams nepasiūlytos dėl, kaip teigta, nepakankamo laiko.

Kampanija prasidėjo paskelbus rinkimus 2020 m. balandžio mėn. Nors tiesioginis rinkėjų agitavimas viešosiose vietose buvo ribotas, iš dalies dėl COVID-19 pandemijos ir susijusių karantino apribojimų susibūrimams, jis buvo labiau matomas per tradicinę mediją ir elektroninėje erdvėje. Nacionalinis transliuotojas organizavimo kandidatų debatus, tačiau dėl pasirinkto laidų formato nevyko jokios esminės diskusijos, galėjusios padėti rinkėjams priimti informuotą sprendimą. Reikalavimas žymėti privačių asmenų skelbiamus socialinių tinklų įrašus kaip politinę reklamą nepadėjo sukurti sąlygų aktyviems politiniams debatams. Viešajame diskurse pastebėta atvejų, kai subjektyvia ir neigiama rinkimų kampanijos agitacija bei stereotipų formavimu bandytos paveikti tautinės mažumos. Šiek tiek matomumo sulaukė žmogaus teisių klausimai, įskaitant lyčių lygybę bei žmonių su negalia dalyvavimą, tačiau vienos partijos platformoje taip pat pastebėti prieš vienalytes santuokas nukreipti žodiniai išpuoliai.

Skaidrumą puoselėja išsamus politinių partijų veiklos ir kampanijų finansavimo reglamentavimas, apimantis reikalavimus dėl informacijos atkleidimo ir teikimo. Aukotojai privalo pateikti pajamų ir turto deklaracijas, kurias dalis pašnekovų įvertino kaip papildomą našą ir galimą diskriminaciją. Kaip buvo nurodyta ankstesnėse ODIHR rekomendacijose, pirmą kartą partijoms buvo keliamas reikalavimas pateikti išlaidų ataskaitas iki rinkimų dienos. Kampanijų finansavimą reglamentuojantys teisės aktai netaikytini asmenims, kurie nėra politinės kampanijos dalyviai, todėl liko nedeklaruota didelio atgarsio sulaukusi veikla, galimai laikytina trečiųjų šalių vykdyta rinkimų kampanijos agitacija.

Šioje ataskaitoje pateikiamos rekomendacijos, kurių tikslas – padėti gerinti rinkimų organizavimo ir vykdymo veiklą, siekiant ją suderinti su išpareigojimais ESBO, kitais tarptautiniais išpareigojimais ir standartais demokratiškų rinkimų srityje. Esminėse rekomendacijose liečiami klausimai dėl nepagrįstų saviraiškos ir asociacijų laisvių ribojimų, susilaikymo nuo pagrindinių rinkimus reglamentuojančių teisės aktų keitimo likus vieneriems metams iki rinkimų, papildomų apsaugos procedūrų taikant alternatyvius balsavimo metodus, bei galimybės sprendimą dėl rinkimų rezultatų galiojimo apskūsti teismui. ODIHR yra pasiruošęs padėti Lietuvos institucijoms tęsti rinkimų proceso tobulinimą ir įgyvendinti šioje bei ankstesnėse ataskaitose pateiktas rekomendacijas

II. ĮVADAS IR PADĖKOS

Gavęs Lietuvos Respublikos valdžios institucijų kvietimą ir vadovaudamasis Poreikių vertinimo misijos rekomendacijomis, ESBO Demokratiškų institucijų ir žmogaus teisių biuras (toliau – ODIHR) išsiuntė Rinkimų ekspertų grupę (toliau – Grupę) stebėti spalio 11 d. Seimo rinkimus. Ekspertai liko šalyje ir antrajam turui, įvykusiam spalio 25 d. ODIHR Grupę sudarė keturi ekspertai iš keturių ESBO valstybių dalyvių.

ODIHR Grupė vertino teisės aktų įgyvendinimo padėtį, daugiausia dėmesio skirdama už rinkimų organizavimą ir vykdymą atsakingų institucijų veiklai, rinkimų kampanijos ir jos finansavimo priežiūrai, alternatyviems balsavimo būdams ir naujų balsavimo technologijų naudojimui. Taigi, šios ataskaitos tematika yra ribota, neapimanti viso rinkimų proceso. Konkrečios sritys nagrinėtos dėl atitikties ESBO ir kitiems tarptautiniams įsipareigojimams, demokratinių rinkimų standartams bei nacionaliniams teisės aktams.

Vadovaujantis ESBO ODIHR metodologija, Grupė nevykdė sistemingo ir išsamaus rinkimų dienos procedūrų stebėjimo. Ši galutinė ataskaita neatsiejama nuo ankstesnių ODIHR ataskaitų, kuriose įvertinti kiti Lietuvos Respublikoje vykdomi rinkimų procesai bei pateiktos rekomendacijos, skirtos tolesniam jų tobulinimui.²

ODIHR Grupė dėkoja Užsienio reikalų ministerijai, Vyriausiajai rinkimų komisijai (VRK), Teisingumo ministerijai, kitoms rinkimų komisijoms, politinių partijų nariams, kandidatams, pilietinės visuomenės atstovams ir kitiems pašnekovams už bendradarbiavimą ir pagalbą.

III. INFORMACIJA APIE VALSTYBĘ IR POLITINĮ KONTEKSTĄ

Lietuva yra parlamentinė respublika, kuriai būdingi tam tikri pusiau prezidentinės sistemos bruožai. Įstatymų leidybos teisę įgyvendina vienerių rūmų parlamentas (Seimas), kurį sudaro 141 narys, renkamas ketverių metų kadencijai. Dauguma vykdomosios valdžios galių priklauso Vyriausybei, kuriai vadovauja Ministras Pirmininkas. Dalis vykdomosios valdžios galių, įskaitant užsienio politikos ir krašto apsaugos, suteiktos tiesiogiai renkamam Prezidentui, kuris yra valstybės vadovas.

Seimo rinkimus Prezidentas paskelbė 2020 m. balandžio 9 d. 2016 m. į Seimo narius rinkimuose buvo išrinkti dešimties politinių partijų atstovai ir keturi savarankiškai išsikėlę kandidatai.³ 2018 m. rugsėjį Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga suformavo valdančiąją koaliciją, vadovaujamą Ministro Pirmininko Sauliaus Skvernelio, kuriai priklausė ir naujai registruota Lietuvos socialdemokratų darbo partija, atskilusi nuo Lietuvos socialdemokratų partijos. 2019 m. birželį prie valdančiųjų koalicijos prisijungė Lietuvos lenkų rinkimų akcija – Krikščioniškų šeimų sąjunga (LLRA-KŠS) bei, trumpam, partija „Tvarka ir teisingumas“.⁴ Buvusios vyriausybės sudėtyje dirbo tik viena ministrė, Seimo sudėtyje buvo apie 21 proc. parlamentarų.

IV. RINKIMŲ SISTEMA

Seimo rinkimai rengiami pagal mišrią sistemą: 71 Seimo narys renkamas vienmandatėse apygardose pagal daugumos atstovavimo (mažoritarinę) sistemą, o kiti 70 narių – vienoje visą šalį apimančioje (daugiamandatėje) apygardoje, pagal proporcinio atstovavimo sistemą, suteikiant galimybę paduoti pirmumo balsus.⁵ Vienmandatėse apygardose, jei rinkėjų aktyvumas sudaro daugiau nei 40 proc., tam kad būtų išrinktas pirmajame ture, kandidatas privalo surinkti absoliučią balsų daugumą. Jei rinkėjų

² Žr. [visas ankstesnes ODIHR rinkimų ataskaitas apie Lietuvą](#).

³ Įskaitant Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos (54 mandatai), Tėvynės sąjungos – Lietuvos krikščionių demokratų (31), Lietuvos socialdemokratų partijos (17), Lietuvos liberalų sąjūdžio (14), partijos „Tvarka ir teisingumas“ (8), Lenkų rinkimų akcijos (8), Darbo partijos (2), Centro partijos (1), politinės partijos „Lietuvos sąrašas“ (1) ir Lietuvos žaliųjų partijos (1).

⁴ Partijos „Tvarka ir teisingumas“ Seimo frakcija iširio 2019 m. spalį, jos narių daugumai įsteigus atskirą frakciją.

⁵ Partija gali atsisakyti pirmumo balsų padavimo, tačiau šiems rinkimams nė viena nepasirinko tokios galimybės.

aktyvumas mažesnis, būtina surinkti mažiausiai 20 proc. visų rinkimų teisę turinčių rinkėjų balsų.⁶ Jei pirmajame ture neišrenkamas nė vienas kandidatas, rengiamas antrasis rinkimų turas, kuriame varžosi du daugiausiai balsų gavę kandidatai ir laimi surinkęs daugiau balsų, nepriklausomai nuo rinkėjų aktyvumo. Daugiamandatėje apygardoje rinkimai laikomi įvykusiais, jei rinkėjų aktyvumas – mažiausiai 25 proc. Tam kad įgytų teisę į mandatų paskirstymą, partijos sąrašo surinktų balsų skaičius privalo įveikti 5 proc., o koalicijos – 7 proc. rinkimų kartelę. Mandatai paskirstomi partijoms ir koalicijoms, kurios peržengia rinkimų barjerą ir už kurias kartu yra paduota ne mažiau kaip 60 proc. rinkėjų balsų.⁷

Daugiamandatėje apygardoje rinkėjai gali išsirinkti ne daugiau kaip penkis kandidatus. Kandidatas gali būti renkamas ir vienmandatėje, ir daugiamandatėje apygardose, didelis skaičius rinkimuose dalyvavusių kandidatų pasirinko būtent tokią galimybę. Iš viso 39 kandidatai, kurie jau buvo išrinkti daugiamandatėje apygardoje, varžėsi vienmandatėse apygardose.⁸ Vadovaujantis įstatymu, kandidatai, išrinkti ir daugiamandatėje, ir vienmandatėje apygardose, Seimo nariais tampa pagal mažoritarinę sistemą. Šių rinkimų metu, 24 kandidatai, išrinkti daugiamandatėje apygardoje pagal paduotus pirmumo balsus, laimėjo antrąjį turą vienmandatėse apygardose, todėl, vadovaujantis įstatyme numatyta tvarka, jų daugiamandatėje rinkimų apygardoje gauti Seimo nario mandatai buvo perduoti kitiems, mažiau balsų gavusiems kandidatams. Šie rinkimų sistemos bruožai tariamai sukuria rinkėjų neužtikrintumą ir gali iškreipti paduotų balsų rezultatą skirstant mandatus.

Nors VRK laikėsi naujojo teisės aktų reikalavimo nustatyti rinkimų apygardų ribas likus ne mažiau kaip 210 dienų iki rinkimų, šiai pagrindinei rinkimų procedūrai skirtas terminas yra per trumpas ir nesuderinamas su tarptautine gerąja praktika.⁹ Tik 17 (iš 71) rinkimų apygardų ribos nebuvo reikšmingai keičiamos, tačiau ODIHR Grupės kalbinti pašnekovai šiuo klausimu nepareiškė susirūpinimo. Kaip numato naujas įstatymo pakeitimas, pirmą kartą sudaryta rinkimų apygarda, skirta rinkėjams, balsuojantiems užsienyje. Dalyvauti šiuose rinkimuose užsiregistravo 43500 užsienyje buvusių rinkėjų. Dabartinė tvarka, taikytina rinkimų apygardai užsienyje, neužtikrina balsų lygiateisiškumo, o tai prieštarauja ESBO įsipareigojimams ir tarptautinei gerajai praktikai.¹⁰

⁶ [ODIHR Gairių dėl teisinės sistemos vertinimo](#) 5.5 dalis numato, kad „kartelei apskaičiuoti, kai kurios valstybės pasirinko pagrindu laikyti visus paduotus balsus, įskaitant ir negaliojančius biuletenius. Toks skaičiavimas didina mandatams paskirstyti reikalaujamą balsų skaičių. Įskaičiuojant negaliojančius biuletenius gali būti atimta galiojančius biuletenius padavusių rinkėjų teisė būti atstovaujamiems įstatymų leidžiamojoje valdžioje. Tai gali turėti pasekmių, kai vienas arba du rinkimų dalyviai surenka kartelei artimą balsų skaičių. Toks reikalavimas turi būti nuodugniai apsvaistytas“.

⁷ Kitu atveju, kandidatų sąrašų, turinčių teisę dalyvauti skirstant mandatus, skaičius didinamas ir toliau iki tokio jų skaičiaus, kada už kandidatų sąrašus, dalyvaujančius skirstant mandatus, yra balsavę ne mažiau kaip 60 procentų visų rinkimuose dalyvavusių rinkėjų.

⁸ T. y., 20 iš Tėvynės sąjungos – Lietuvos krikščionių demokratų, 8 iš Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos, 6 iš Laisvės partijos, 3 iš Lietuvos liberalų sąjūdžio, 1 iš Darbo partijos ir 1 iš Lietuvos socialdemokratų partijos.

⁹ Pagal Europos Tarybos komisijos „Demokratija per teisę“ (Venecijos komisijos) [Gerosios rinkimų praktikos kodekso](#) II.2.b dalį, „pagrindinių rinkimų teisės elementų, ypač nuostatų dėl pačios rinkimų sistemos, rinkimų komisijų sudėties, rinkimų apygardų ribų nustatymo, neturėtų būti galimybės keisti likus mažiau nei vieneriems metams iki rinkimų, arba tokie pakeitimai turėtų būti daromi konstitucijoje ar kitu, aukštesniu, nei įprastiniai įstatymai, lygmeniu“ ir I.2.2.16. dalį, „siekiant išvengti pasyviosios rinkimų geometrijos, paskirstymas tarp rinkimų apygardų turi būti peržiūrimas bent jau kas dešimt metų, pageidautina, ne rinkimų laikotarpiu, kadangi tai riboja politinio manipuliavimo riziką“.

¹⁰ Nė viena šalyje sudaryta vienmandatė rinkimų apygarda neviršijo teisės aktuose ir gerojoje praktikoje leidžiamo 10 proc. nukrypimo nuo vidutinės pasirinktos reikšmės, sudarančios 35000 registruotų rinkėjų, tačiau rinkimų apygarda, skirta rinkėjams, balsuojantiems užsienyje, viršijo šį dydį daugiau kaip 24 proc. [1990 m. ESBO Kopenhagos dokumento](#) 7.3 skirsnis įpareigoja valstybes dalyves „užtikrinti visuotinę ir lygią rinkimų teisę suaugusio amžiaus rinkėjams“. Pagal [Gerosios rinkimų praktikos kodekso](#) aiškinamosios ataskaitos 15 skirsnį, „maksimalus leidžiamas nuokrypis nuo taikomo paskirstymo kriterijaus priklauso nuo individualios situacijos, tačiau 10 proc. jis turėtų viršyti retai, o 15 proc. – niekada, išskyrus esant išties išimtinoms aplinkybėms“.

Vadovaujantis tarptautiniais standartais ir gerąja praktika, vienmandačių rinkimų apygardų ribų nustatymas turėtų užtikrinti visuotinę ir lygią rinkimų teisę suaugusio amžiaus rinkėjams. Ribų peržiūrėjimas galėtų vyti kas dešimt metų, pageidautina, ne rinkimų laikotarpiu.

Trečdalį šių rinkimų dalyvių sudarė kandidatės, 3 iš 17 rinkimuose dalyvavusių partijų sąrašus vedė moterys.¹¹ Vienos partijos kandidatų sąrašė buvo daugiau moterų nei vyrų. Tik viena partija yra nustačiusi lyčių kvotas.¹² Naujai išrinkto Seimo sudėtyje dirba 38 parlamentarės (27 proc.); Vyriausybėje dirba septynios moterys, įskaitant Ministrę Pirmininkę.

Būtina apvarstyti galimas papildomas priemones, kurios padėtų pasiekti subalansuotą moterų ir vyrų atstovavimą renkamosiose pareigose, įskaitant priemones, skirtas skatinti moteris užimti politinių partijų vadovaujančius postus.

V. TEISINĖ BAZĖ

Teisinių rinkimų pagrindą sudaro 1992 m. Konstitucija (paskutinį kartą keista 2019 m.), 1992 m. Seimo rinkimų įstatymas (toliau – SRĮ, paskutinį kartą keistas 2020 m.), 2002 m. Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymas (toliau – VRK įstatymas, paskutinį kartą keistas 2019 d.) bei VRK sprendimai. Po 2016 m. Seimo rinkimų buvo pataisyti keli su rinkimais susiję įstatymai,¹³ įskaitant SRĮ, kuris buvo keistas aštuonis kartus.¹⁴ Daugumą pakeitimų inicijavo Teisingumo ministerija, po konsultacijų su atitinkamomis interesų grupėmis.

Remiantis įstatymų pakeitimais, priimtais po 2016 m. Seimo rinkimų, buvo įsteigta rinkimų apygarda balsuojantiems užsienyje, sudarytas rinkimų komisijų narių rezervas, sukurtos prielaidos teikti pradines politinių kampanijų finansavimo ataskaitas, papildomos balsavimo teisę užtikrinančios priemonės rinkėjams su negalia, pakeistos nuostatos, susijusios su kandidatų registracija, alternatyviais balsavimo būdais ir balsavimu esant užsienyje.

Nuo 2019 m. rugsėjo Konstituciniame Teisme priimami individualūs konstituciniai skundai. Kai kurios ankstesnės ODIHR rekomendacijos buvo iš dalies įgyvendintos, įskaitant draudimą keisti rinkimus reglamentuojančius teisės aktus paskelbus nuolatinius rinkimus, tam tikros rūšies skundų pateikimo termino nustatymą, nuostatas dėl piliečių galimybės tapti nepriklausomais rinkimų stebėtojais ir VRK pirmininko bei narių atšaukimo iš pareigų kriterijus.

Tačiau kelios ankstesnės ODIHR rekomendacijos liko neįgyvendintos, įskaitant dėl nepagrįstų ribojimų kandidatų tinkamumui peržiūrėjimo, šmeižto dekriminalizavimo, aiškaus mokamos politinės reklamos atskyrimo nuo kitų informacijos apie rinkimų kampaniją formų, rinkėjų registravimo rinkimų dieną galimybės, Vyriausiosios rinkimų komisijos (VRK) gautų skundų išnagrinėjimo skubos tvarka, galimybės sprendimą dėl rinkimų rezultatų galiojimo apskūsti teismui, galimybės išplėsti kampanijų finansavimui nustatytų reikalavimų taikymą tretiesiems asmenims,

¹¹ Keturių partijų, kurios varžėsi daugiamandatėje apygardoje, sąrašuose moterys buvo pirmosiose pozicijose. Šioje apygardoje rinkimuose dalyvavo 579 moterys iš 1724 kandidatų, o vienmandatėse apygardose – 199 moterys iš 758 kandidatų (įskaitant keturias iš 23 išsikėlusius save kandidatų).

¹² Lietuvos lenkų rinkimų akcija kandidatais iškėlė 88 moteris ir 52 vyrus daugiamandatėje bei 16 moterų ir 19 vyrų vienmandatėse apygardose. Lietuvos socialdemokratų partija taiko 40 proc. lyties kvotą daugiamandatės rinkimų apygardos kandidatų sąrašui.

¹³ Įskaitant VRK įstatymą, Politinių kampanijų finansavimo ir finansavimo kontrolės įstatymą, Politinių partijų įstatymą, Kriminalinės žvalgybos įstatymą, Labdaros ir paramos įstatymą, Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymą, Baudžiamąjį kodeksą ir Administracinių nusižengimų kodeksą.

¹⁴ SRĮ pataisytas 2018 m. gegužį, spalį ir gruodį, 2019 m. rugpjūtį, rugsėjį ir lapkritį bei 2020 m. sausį, gegužį ir birželį.

viešinamos kandidatų asmeninės informacijos apimčių ribojimo bei viešos informacinių technologijų patikros prieš rinkimus.

Esama teisinė bazė iš esmės užtikrina tvirtą pagrindą demokratiniam rinkimams, visuomenė ja pasitiki. Tačiau, įstatymuose yra nepagrįstų ribojimų kandidatų teisėms, o tai prieštarauja tarptautiniams standartams, Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijai, bei ankstesnėms ODIHR rekomendacijoms.¹⁵ Be to, kai kurių nuostatų, susijusių su saviraiškos laisve, tokių kaip sąvokos „politinė reklama“ apibrėžtis ir aiškinimas, plataus interpretavimo galimybės bei nevienareikšmis ir nenuoseklus taikymas, sudaro sąlygas neproporcingiems ir nebūtinėms ribojimams (žr. ataskaitos dalį „Rinkimų kampanijos aplinka“).

Tam, kad būtų įregistruota, partija privalo pateikti mažiausiai 2000 narių sąrašą. Vienas asmuo gali priklausyti tik vienai partijai. Vadovaujantis įstatymu, Teisingumo ministerijai suteiktos plačios galios atsisakant registruoti arba išregistruojant esamą politinę partiją, įskaitant kai partijos registracijai pateikta informacija laikytina neatitinkančia tikrovės.¹⁶ Aiškių ir objektyvių kriterijų politinių partijų registravimui nebuvimas gali nulemti nevienareikšmę ir nenuosekliai taikomą tvarką.¹⁷ Keli ODIHR Grupės pašnekovai nurodė, kad tam tikros teisės aktų dėl politinių partijų įregistravimo nuostatos, taip, kaip jos yra šiuo metu įgyvendinamos, galimai nepagrįstai riboja asociacijų laisvę.¹⁸

Visi pagrindinių teisių ir laisvių apribojimai, įskaitant saviraiškos ir asociacijų laisves arba kandidatavimo teises, turėtų būti paremti objektyviais ir pagrįstais kriterijais, proporcingi ir būtini demokratiškoje visuomenėje bei tarnauti teisėtam tikslui.

VI. RINKIMŲ ORGANIZAVIMAS

Rinkimus organizavo trijų lygių rinkimų komisijos – VRK, 71 apygardos rinkimų komisija ir 1989 apylinkių rinkimų komisijos.¹⁹ VRK sudaro trylika narių, kuriuos po kiekvienų rinkimų skiria

¹⁵ Pagrindiniai ribojimai susiję su reikalavimu nuolatinei gyventi Lietuvoje, turėti vieną pilietybę, draudimu kandidatuoti rinkimuose asmenims, kurie buvo pašalinti iš valstybės postų, kurie buvo atleisti iš pareigų apkaltos proceso tvarka, kurių Seimo nario mandatas buvo panaikintas arba asmenims, kurie nebuvo baigę teismo paskirtos bausmės likus 65 dienoms iki rinkimų, nepriklausomai nuo nusikaltimo pobūdžio bei sunkumo, asmenims, teismo pripažintiems neveiksniais, įskaitant turinčius protinę negalią, bei asmenims, kurie susiję „priesaika ar pasižadėjimu su užsienio valstybe“ (nenurodant aiškių kriterijų), pareigas einantiems teisėjams ir kariniam personalui, ir tam tikrų kategorijų valstybės tarnautojams.

¹⁶ Vadovaujantis LPPĮ, partiją atsisakoma įregistruoti arba ją galima išregistruoti, jeigu Teisingumo ministerija nustato, kad nurodyti politinės partijos tikslai ir uždaviniai, veiklos būdai prieštarauja Konstitucijai, Civiliniam kodeksui, šiam ir kitiems įstatymams bei pateikti duomenys neatitinka tikrovės. 2020 m. priimtų [ODIHR ir Venecijos komisijos Politinių partijų reglamentavimo gairėse](#) rekomenduojama, kad „asociacijų laisvė yra pagrindinė asmens teisė, kuri iš esmės neturėtų būti ribojama teisės aktų reikalavimais priklausyti tik vienai organizacijai. Todėl įstatymai, kuriais siekiama apriboti partijų narystę iki vienos politinės partijos privalo būti pagrįsti įtikinamomis priežastimis. Todėl tokie teisės aktai turėtų būti vertinami atsargiai ir naudojami tik jei neprieštarauja EŽTK“.

¹⁷ Pvz., kaip nurodė Teisingumo ministerijos atstovai ODIHR Grupei, vieną partiją atsisakyta įregistruoti, kadangi vadovaujantis „Facebook“ paskyroje nurodyta informacija, kad kai kurie politinės partijos narių sąrašė nurodyti asmenys gyveno ne šioje šalyje.

¹⁸ Žr. [1990 m. ESBO Kopenhagos dokumento](#) 7.6 ir 24 skirsnius bei 2020 m. [ODIHR ir Venecijos Komisijos Politinių partijų reglamentavimo gairių](#) 85 – 87 skirsnius.

¹⁹ Apygardų rinkimų komisijas sudarė 860 narių, o apylinkių – 12871. Moterys sudarė 76 proc. apygardų rinkimų komisijų narių ir 83 proc. apylinkių rinkimų komisijų narių.

valstybinės institucijos ir partijos.²⁰ 2020 m. sausį VRK keitė savo taisykles ir tvarkas, susijusias su interesų konfliktu ir skundų nagrinėjimu. VRK susirinkimai buvo atviri stebėtojams ir transliuojami internetu. Šių susirinkimų metu administraciniai sprendimai buvo dažniausiai priimami kolegialiai ir viešinami laikantis numatytų terminų.²¹ Įstatymas numato devynis mėnesius siekiančius terminus, skirtus VRK priimti sprendimus dėl tam tikrų rūšių skundų. Vadovaujantis ankstesnėmis ODIHR rekomendacijomis, VRK skelbė sąrašą, kuriame nurodyta skundo tematika bei priimtas sprendimas, taip užtikrinant daugiau skaidrumo.²² Vertinant bendrai, VRK organizavo rinkimus efektyviai, tačiau ginčų sprendimo būdai neužtikrino apsaugos nuo nenuoseklių ir nevienareikšmių sprendimų bei negarantavo priemonių taikymo laiku ir efektyviai.

Kaip nurodyta ankstesnėse rekomendacijose, siekiant užtikrinti veiksmingas teisines priemones, turėtų būti peržiūrėti tam tikri ginčų sprendimo proceso klausimai, tokie kaip terminai arba informacijos apie gautus skundus ir priimtus sprendimus skelbimo būdas.

Nors apygardų rinkimų komisijos atspindi mišrią VRK sudėtį, apylinkių rinkimų komisijų narius daugiausia skiria partijos, esančios Seimo ir savivaldybių tarybų sudėtyje. Vadovaujantis naujausiais teisės aktų pakeitimais buvo sukurtas ekspertų registras, iš kurių nariai gali būti skiriami į rinkimų komisijas esant nepakankamam partijų pasiūlytam asmenų skaičiui.²³ 2020 m. gegužį įsigalioję teisės aktų pakeitimai suteikė galimybę siūlyti narius į apygardų ir apylinkių rinkimų komisijas visoms valstybės dotacijas gavusioms partijoms ir nuo Seime atstovaujamų partijų atskilusioms partijoms; šis pakeitimas priimtas likus nepakankamam laikui iki rinkimų, o tai prieštarauja tarptautinei gerajai praktikai.²⁴

Siekiant apsaugoti įstatymų stabilumą, esminiai rinkimų sistemos pakeitimai, įskaitant dėl komisijų narystės, neturėtų būti priimami likus vieneriems metams iki rinkimų.

VRK surengė nuotolinį mokymą rinkimų komisijų nariams ir stebėtojams, kurio metu dėmesys skirtas įvairioms temoms. Su rinkimais susijusi medžiaga išspausdinta tik lietuvių kalba, dalis rinkėjams skirtos informacijos parengta rusų ir lenkų kalbomis.²⁵ Brailio raštu parengta informatyvi brošiūra bei biuletenio šablonas buvo prieinami visose balsavimo vietose, rinkėjams sudaryta galimybė prašyti gestų kalbos vertimo naudojantis išmaniųjų telefonų programėle. Nepaisant rinkėjų informavimo pastangų, palyginti daug biuletenių buvo pripažinti negaliojančiais.²⁶ Vadovaujantis 2018 m. teisės aktų pakeitimais savivaldybės privalėjo skirti biudžeto lėšų ir užtikrinti balsavimo vietų prieinamumą žmonėms su negalia. Dėl įdiegtų priemonių, nurodomas šių rinkimų balsavimo

²⁰ VRK sudaro pirmininkas, po du narius pasiūlo Teisingumo ministerija (TM), Lietuvos teisininkų draugija, Lietuvos Respublikos Prezidentas ir po vieną – kiekviena partija, gavusi mandatus daugiamandatėje apygardoje. Pirmininko pavaduotojus skiria institucijos. Komisijoje dirba septynios narės, įskaitant pirmininkę ir pirmininkės pavaduotoją. Vykstant 2020 m. rinkimams, sekretoriatai sudarė 23 nuolatiniai ir 31 laikinasis darbuotojas.

²¹ VRK pirmininkė turi plačius įgaliojimus veikti savo nuožiūra sprendžiant kurį skundą turi nagrinėti VRK sekretoriato darbuotojai, pavieniai VRK nariai arba darbo grupės, o kuriuos įtraukti į komisijos susirinkimų darbotvarkę. Skundai įkeliami į VRK elektroninę dokumentų valdymo sistemą ir yra prieinami komisijos nariams.

²² [Skundų registre](#) buvo nebaigtų tyrimų. Didžioji dalis skundų buvo dėl politinės reklamos, balsų pirkimo ir kitų rinkimų kampanijos pažeidimų.

²³ Šių rinkimų metu, VRK į apylinkių rinkimų komisijas paskyrė apie 70 iš 294 registruotų ekspertų.

²⁴ Pagal [Gerosios rinkimų praktikos kodekso](#) II.2.b dalį, „pagrindinių rinkimų teisės elementų, ypač nuostatų dėl pačios rinkimų sistemos, rinkimų komisijų sudėties, rinkimų apygardų ribų nustatymo, neturėtų būti galimybės keisti likus mažiau nei vieneriems metams iki rinkimų“.

²⁵ Pagal [Gerosios rinkimų praktikos kodekso](#) I.3.3.1.b skirsnį, „valdzios institucijos taip pat privalo suteikti elektoratui prieigą prie sąrašų ir renkamų kandidatų informacijos naudojant, pvz., viešus skelbimus. Tokia informacija taip pat privalo būti prieinama tautinių mažumų kalbomis bent jau tose vietovėse, kur jos sudaro tam tikrą procentinę gyventojų dalį“.

²⁶ Pirmojo turo negaliojančių biuletenių skaičius apygardų rinkimų komisijose siekė 5,26, o antrojo – 3,98 proc., o dalyje apygardų rinkimų komisijų viršijo 10 proc.

vietų prieinamumo rodiklis siekė 93 proc., nors dalis ODIHR Grupės pašnekovų išreiškė abejonių dėl šio skaičiaus tikrumo.²⁷

Siekiant sudaryti sąlygas dalyvauti rinkimuose tautinėms mažumoms, galėtų būti apsvarstytos galimybės didinti rinkėjams ir rinkimams skirtos informacijos bei medžiagos apimtis mažumų kalbomis.

Tarpinius ir galutinius abiejų turų rinkimų rezultatus VRK paskelbė nepraleidusi teisės aktuose numatytų terminų. Pasirašytų apygardų ir apylinkių rinkimų komisijų protokolų dėl rinkimų rezultatų viešinti neprivaloma, tačiau pareiškus pageidavimą, su jais leidžiama susipažinti politinių partijų atstovams ir rinkimų stebėtojams.

VRK galutinius rezultatus skelbia išnagrinėjusi visus skundus, tačiau ne vėliau kaip praėjus septynioms dienoms po rinkimų dienos.²⁸ Priešingai nei reikalaujama ESBO išipareigojimuose, nurodoma tarptautinėje gerojoje praktikoje ir ankstesnėse ODIHR rekomendacijose, įstatyme nenumatyta efektyvi galimybė apskusti VRK sprendimą dėl rinkimų rezultatų.²⁹ Po pirmojo turo, LLRA-KŠS padavė skundą VRK, kuriame buvo prašoma paskelbti daugiamandatės rinkimų apygardos rezultatus negaliojančiais.³⁰ VRK skundą atmetė kaip nepagrįstą.³¹ Toliau, kaip numatyta įstatyme, LLRA-KŠS kreipėsi į Prezidentą ir Seimą, prašydama perduoti skundą Konstituciniam Teismui. Prezidentas atmetė prašymą kaip nepagrįstą. Seimas pirma atsisakė prašymą svarstyti, tačiau lapkričio 10 d., balsų dauguma, nusprendė prašymą tenkinti. Deja, Teismas atsisakė priimti paklausimą dėl praleisto termino.³² Pirmasis LLRA skundas buvo paduotas nenusižengiant 24 val. reikalavimui, o tiek Prezidentas, tiek Seimas pasinaudojo plačiais įgaliojimais atsisakydami tenkinti prašymą ir atidėdami skundo perdavimą Konstituciniam Teismui. Be to, Teismo sprendimas atsisakyti priimti paklausimą nesvarstant bylos iš esmės gali būti vertinamas kaip formalus požiūris, nesiūlantis veiksmingo sprendimo.³³

Siekiant užtikrinti veiksmingą teisinę apsaugą, rinkimų rezultatų pripažinimo galiojančiais teisminė kontrolė galėtų būti užtikrinta įstatymu, kuriame būtų galima suteikti teisę interesų grupėms apskusti kompetentingam teismui VRK sprendimą dėl rinkimų rezultatų.

²⁷ [Lietuvos negalios organizacijų forumas](#) prieinamomis laikė apie 40 proc. balsavimo vietų 2016 m. ir 60 proc. – 2019 m.

²⁸ Antrojo turo biuleteniai buvo išspausdinti ir išplatinti prieš paskelbiant galutinius pirmojo turo rezultatus. Dėl skundų arba balsų perskaičiavimo pasikeitus antrojo turo kandidatams, galėjo kilti poreikis perspausdinti biuletenius.

²⁹ Pagal [1990 m. ESBO Kopenhagos dokumento](#) 5.10 skirsnį, „visiems bus prieinama veiksminga priemonė apskusti administracinius sprendimus, taip užtikrinant pagarbą pagrindinėms teisėms ir teisinės sistemos sąžiningumą“. Pagal [Gerosios rinkimų praktikos kodekso](#) II.3.3 f. skirsnį, „galimybę pateikti skundą privalo turėti visi atitinkamos rinkimų apygardos rinkėjai ir visi joje kandidatuojuantys kandidatai. Tačiau gali būti nustatomas protingas mažiausias rinkėjų skaičius, reikalingas norint pateikti skundus dėl rinkimų rezultatų“.

³⁰ LLRA atstovai tvirtino, kad partija neįveikė penkių procentų kartelės dėl prieš juos nukreiptos neigiamos kampanijos. Skunde buvo tvirtinama, kad dalis politinės reklamos nebuvo pažymėta ir liko neiškūs jos finansavimo šaltiniai. Kitas skundas pateiktas Aukščiausiajam administraciniam teismui dėl Panerių – Grigiškių apygardos rinkimų rezultatų pripažinimo negaliojančiais, tačiau šis skundas atmetas dėl teismui nesuteiktos kompetencijos nagrinėti skundus uždarius balsavimo vietas.

³¹ VRK pripažino buvus neigiamą agitaciją, informavo Etikos komisiją apie naudotą medžiagą ir nurodė ketinanti kreiptis į Seimą dėl trečiųjų šalių vykdomos rinkimų kampanijos agitacijos reglamentavimo.

³² Galutinius rezultatus VRK paskelbė spalio 31 d. Tą pačią dieną LLRA-KŠS kreipėsi į Seimą ir Prezidentą.

³³ Pagal [1990 m. ESBO Kopenhagos dokumento](#) 5.10 skirsnį, būtinos veiksmingos priemonės apskusti sprendimus. Pagal [Gerosios rinkimų praktikos kodekso](#) aiškinamosios ataskaitos 96 skirsnį, „būtina panaikinti formalizmą ir tokiu būdu vengti sprendimų dėl nepriimtumo, ypač politiškai opiose bylose“.

VII. ALTERNATYVŪS BALSAVIMO BŪDAI

Teisės aktuose numatomos įvairios alternatyvių balsavimo būdų galimybės, pvz., rinktis balsavimo vietą, esančią kitoje vienmandatėje apygardoje, nei priskirta remiantis pagal rinkėjo deklaruotą gyvenamąją vietą, balsuoti iš anksto, iš namų arba įstaigų. Balsavimo paštu galimybė sudaryta iš šalies išvykusiems rinkėjams, kurie taip pat galėjo išreikšti valią 51 balsavimo vietoje, kurios buvo įsteigtos ambasadose ir konsulatuose.³⁴

2020 m. birželio mėn. įsigalioję SRĮ pakeitimai išankstinių rinkimų trukmę pailgino nuo dviejų iki keturių dienų.³⁵ Rinkėjai savo valią pareikšti galėjo vienoje iš pasirinktų 73 išankstiniams balsavimui skirtų vietų, įrengtų savivaldybių pastatuose ir kitur, nuo pirmadienio iki ketvirtadienio, prieš kiekvieną rinkimų turą. Išankstinių rinkimų metu rinkėjas galėjo balsuoti kelis kartus, ir dar kartą – atėjus rinkimų dienai.³⁶ Vadovaujantis įstatymu, užskaitomas paskutinis paduotas balsas, tačiau nenurodoma aiški tvarka paskutiniam paduotam rinkėjo biuleteniui nustatyti, kai rinkėjas nebalsuoja rinkimų dieną. Rinkimų dieną rinkėjai taip pat galėjo balsuoti pasirinktoje balsavimo vietoje, pagal deklaruotą gyvenamąją vietą priklausančioje jų rinkimų apygardai, su sąlyga, kad veiks elektroninė rinkėjų tapatybės nustatymo sistema (ABRIS), arba balsavimo vietoje, pagal deklaruotą gyvenamąją vietą nepriklausančioje jų rinkimų apygardai, užpildžius paraiškos formą ir pateikus apylinkės rinkimų komisijai gyvenamosios vietos įrodymą.³⁷ Keli ODIHR Grupės pašnekovai išreiškė nuogąstavimus dėl galimo manipuliavimo, nurodydami viešus kai kurių nuomonės formuotojų kvietimus lietuvių tautybės rinkėjams balsuoti rinkimų apygardose, kuriose labiausiai paplitusios tautinės mažumos. Rinkimų apylinkių komisijų vykdomas rinkėjų registravimas rinkimų dieną netaikant papildomų saugumo priemonių yra nesuderinamas su tarptautine gerąja praktika.³⁸

Siekiant užtikrinti rinkimų sąžiningumą, rinkimų apylinkių komisijų vykdomas rinkėjų registravimas rinkimų dieną ir galimybė balsuoti pasirinktoje balsavimo vietoje, pagal deklaruotą gyvenamąją vietą nepriklausančioje jų rinkimų apygardai, turėtų būti sudaroma tik išimtiniais atvejais ir taikant griežtas sąlygas.

Sukakę 70 metų ir vyresni rinkėjai, neįgalieji, dėl ligos laikinai nedarbingi rinkėjai bei rinkėjai prižiūrintys asmenis, negalinčius išvykti iš namų dėl sveikatos būklės, gali balsuoti namuose. Pirmojo turo metu saviizoliacijoje dėl COVID-19 esantys rinkėjai turėjo balsuoti namuose, o antrojo turo metu šiems rinkėjams buvo sudaryta galimybė balsuoti iš automobilio tam skirtose balsavimo vietose.³⁹ Dėl sveikatos būklės negalintys išvykti iš namų rinkėjai galėjo balsuoti kitoje apygardoje, pagal

³⁴ Remiantis 2020 m. birželio SRĮ pataisomis, dėl COVID-19 pandemijos Izraelio ambasadose, generaliniuose konsulatuose Los Andžele, Niujorke, San Paule ir konsulate Ženevoje balsavimas surengtas tik paštu. Per pirmąjį turą užsienyje balsavo 43503, o per antrąjį – 44469 rinkėjai.

³⁵ Pakeitimas galioja tik esant ypatingoms sąlygoms, tokioms kaip COVID-19 pandemija.

³⁶ Elektroninė rinkėjų žymėjimo sistema (ABRIS) leidžia išspausdinti kelis vieno rinkėjo lakštus. VRK nurodė ODIHR Grupei, kad pirmojo turo metu, naudodamiesi išankstinio balsavimo teise, balsavimo biuletenius du kartus padavė apie 33 rinkėjai.

³⁷ ABRIS turėtų veikti ir rinkėjo balsavimo vietoje, pagal deklaruotą gyvenamąją vietą priklausančioje jo rinkimų apygardai, ir jo pasirinktoje balsavimo vietoje. Per abi rinkimų dienas tokia galimybė pasinaudojo apie 39388 rinkėjų. VRK pavišino tris pranešimus spaudai, kuriuose prašyta rinkėjų balsuoti apygardoje, priklausančioje pagal deklaruotą gyvenamąją vietą, ir pabrėžta, kad kitose apygardose turėtų būti balsuojama tik išimtiniais atvejais. Abiejų rinkimų turų metu, pasirinktoje balsavimo vietoje, pagal deklaruotą gyvenamąją vietą nepriklausančioje jų rinkimų apygardai, balsavo apie 3825 rinkėjų.

³⁸ Pagal [Gerosios rinkimų praktikos kodekso](#) 1.1.2. iv dalį, „turėtų būti numatyta administracinė procedūra, kuriai būtų taikoma teisminė kontrolė arba teisminė procedūra, sudaranti sąlygas registruoti rinkėją, kuris nebuvo registruotas; registravimas neturėtų vykti balsavimo vietose rinkimų dieną“.

³⁹ Abiejų rinkimų turų metu rinkėjai, grįžę iš užsienio arba turėję kontaktą su infekuotu asmeniu, galėjo kreiptis dėl balsavimo namuose. Antrojo turo metu buvo sudaryta papildoma galimybė atidarius keturis tokiems atvejams skirtus balsavimo centrus Kaune, Šiauliuose, Vilniuje ir Raseiniuose. Rinkėjai, kuriems buvo nustatyta COVID-19 infekcija, galėjo balsuoti tik namuose.

deklaruotą gyvenamąją vietą nepriklausančioje jų rinkimų apygardai, likus trims dienoms iki rinkimų, o apygardose, pagal deklaruotą gyvenamąją vietą priklausančioje jų rinkimų apygardai, – penktadienį ir šeštadienį, prieš rinkimų dieną. Rinkėjai, kurie dėl sveikatos būklės ar amžiaus buvo socialinės rūpybos ar globos, sveikatos priežiūros įstaigose arba atliko privalomąją karo tarnybą, arba atliko arešto ar laisvės atėmimo bausmę ar buvo areštinėse, galėjo balsuoti specialiuosiuose atitinkamose įstaigose veikusiuose paštuose. Abiejų turų balsavimas tokiose vietose dažniausiai vyko trečiadienį, ketvirtadienį ir penktadienį, prieš balsavimo dieną. Balsavimą organizavo apylinkių rinkimų komisijos, veiklą koordinavo apygardų rinkimų komisijos.

Naudojant alternatyvius balsavimo būdus, biuleteniai paduodami vokuose, kartu su išankstinio balsavimo lakšto dalimi, išspausdinta naudojantis ABRIS, o rinkėjai užregistruojami į sistemą iki dienos pabaigos.⁴⁰ Nėra teisės aktų reikalavimo spausdinti formas, kuriose būtų nurodomas dienos paduotų biuletenių skaičius. Vokai registruojami apylinkių rinkimų komisijų protokoluose, pasibaigus rinkimų dienai, elektroninėje sistemoje „Rinkimų dienos vedlys“.⁴¹ Vokai iš namuose balsavusių rinkėjų surenkami ir pervežami neantspauduotuose maišuose. Alternatyviais balsavimo būdais paduoti biuleteniai paliekami užklijuotuose vokuose ir pervežami į atitinkamas apylinkių rinkimų komisijas iki rinkimų dienos pabaigos. Pastebėtas saugumo priemonių trūkumas surenkant ir transportuojant alternatyviais balsavimo būdais paduotus biuletenius gali trikdyti rinkimų procesą ir kelti grėsmę rinkimų dokumentams, o tai prieštarauja tarptautiniams standartams.⁴²

Ant išorinio voko nurodyti vardai ir pavardės patikrinami remiantis pasirašytu rinkėjų sąrašu, siekiant nustatyti atvejus, kai buvo balsuota kelis kartus. Jei rinkėjas balsuoja kelis kartus išankstinio balsavimo metu ir rinkimų dieną, galiojančiu laikomas rinkimų dieną paduotas biuletenis. Nors įstatyme nurodyta, kad turėtų būti skaičiuojamas paskutinis paduotas balsas, keli ODIHR Grupės pašnekovai patvirtino, kad rinkėjui balsavus kelis kartus ne rinkimų dieną, rinkimų biuletenis parenkamas atsitiktine tvarka, neužtikrinant tinkamo galutinio rinkėjo sprendimo užskaitymo. Alternatyviais balsavimo būdais paduoti biuleteniai apylinkių rinkimų komisijų suskaičiuojami ir užregistruojami atskirai, po rinkimų dienos, todėl gali kilti grėsmė jų slaptumui. Jei biuleteniai vokuose atvežami kitą dieną po rinkimų dienos, apygardos rinkimų komisijos privalo juos suskaičiuoti ir sudaryti atskirtą protokolą.

Siekiant užtikrinti balsavimo alternatyviais būdais sąžiningumą, būtų galima svarstyti specialias priemones saugiam biuletenių surinkimui, pervežimui ir saugojimui bei peržiūrėti procedūras, skirtas kelis kartus balsavusių rinkėjų biuletenių įskaitymui.

VIII. INFORMACINĖS SISTEMOS IR NAUJOSIOS BALSAVIMO TECHNOLOGIJOS

VRK informacinė sistema (VRK IS) sudaryta iš integruotų posistemų ir modulių, kuriais užtikrinama didžioji dalis rinkimų proceso aspektų. Nors VRK IS plėtra ir priežiūra patikėta privatiems paslaugų teikėjams, VRK yra šios sistemos savininkė, tačiau jai nuosavybės teise nepriklauso serveriai, kuriuose sistema yra patalpinta. Keli ODIHR Grupės pašnekovai tvirtino, kad pritarę VRK IS prieglobai valstybiniuose serveriuose. VRK IS viešųjų pirkimų bei techninių specifikacijų dokumentai yra viešai prieinami, taip užtikrinamas skaidrumas ir atskaitomybė. Vadovaujantis teisės

⁴⁰ Savo svetainėje, vadovaudamasi ABRIS duomenimis, VRK kiekvieną dieną skelbė atnaujintą iš anksto balsavusių rinkėjų skaičių.

⁴¹ Apylinkių rinkimų protokoluose nurodomas visų gautų neatplėštų išorinių ir vidinių balsavimo vokų skaičius, netinkamais pripažintų vidinių balsavimo vokų skaičius, galiojančių ir negaliojančių biuletenių skaičius bei už kiekvieną kandidatą arba partiją paduotų balsų skaičius.

⁴² Pagal [1996 m. JT ŽTK bendrojo komentaro Nr. 25](#) 20 skirsnį, „balsavimo dėžių saugumas privalo būti užtikrintas, o balsai turi būti skaičiuojami dalyvaujant kandidatams arba jų atstovams“.

aktais ir tarptautiniais standartais, prieš rinkimus trečiosios šalys atliko patikras ir rizikos vertinimą. Nepaisant ankstesnės ODIHR rekomendacijos, VRK IS patikros nebuvo viešos, o išvados nepaskelbtos iki rinkimų, todėl sumenko skaidrumas.⁴³ VRK informavo ODIHR Grupę apie planus užtikrinti patikrų išvadų viešąją kontrolę po rinkimų bei, VRK leidus, paslaugų teikėjui atverti šaltinio kodą visuomenei.

Siekiant gerinti skaidrumą ir visuomenės pasitikėjimą, valstybės institucijos turėtų atlikti viešą IT sistemų patikrą, o patikros ir rizikos vertinimo ataskaitas paskelbti prieš kiekvienus rinkimus. Taip pat svarstyti galimybę suteikti viešą prieigą prie programinės įrangos šaltinio kodo.

Nacionalinis kibernetinio saugumo centras (NKSC) įgaliotas užtikrinti VRK IS kibernetinį saugumą. VRK IS saugumo užtikrinimo priemonės apima kenkėjiškos veiklos stebėseną, NKSC atliekamas personalo patikimumo patikras, nenumatytų atvejų planavimą, prieigos ir pareigų atskyrimą bei atskaitomybę užtikrinantį visos veiklos registravimą. Saugumo priemonės, skirtos apsaugoti sistemą nuo trikdžių, apimančios veiklos tęstinumo planą (kurį parengė VRK, o paslaugų teikėjas patikrino), atsargines kopijas ir archyvavimą, atitinka nacionalinių teisės aktų reikalavimus bei tarptautinius standartus.⁴⁴ NKSC surengtas mokymas VRK ir politinių partijų atstovams, kurio metu buvo aptarta ir kibernetinės higienos tema, prisidėjo prie kibernetinio saugumo gebėjimų stiprinimo. Apygardų ir apylinkių rinkimų komisijų nariams surengta rinkimų repeticija. Rinkimų metu duomenų srautai iš užsienio į VRK IS buvo užblokuoti. VRK IS nepatyrė jokių kibernetinių atakų, dauguma ODIHR Grupės pašnekovų išreiškė pasitikėjimą technologijomis, naudojamomis rinkimų procesui užtikrinti.

VRK IS naudojama pasitelkus interneto naršyklę, prieiga užtikrinama tik vartotojams, autorizuotiems taikant elektroninio identifikavimo sistemą. Siekiant užtikrinti galimybę naudotis VRK IS, visose balsavimo vietose reikalaujama turėti mažiausiai vieną kompiuterizuotą darbo vietą ir spausdintuvą.⁴⁵ Kiekviena kompiuterizuota darbo vieta turi būti prijungta prie interneto ir atitikti tam tikrus reikalavimus darbui atjungtiniu būdu.

ABRIS yra esminė VRK IS dalis, naudojama rinkėjo teisės balsuoti patikrinimui bei atvykimo į balsavimo vietą ir biuletenio padavimo fakto užregistravimui.⁴⁶ Posistemėje taip pat registruojami sprendimai dėl balsavimo namuose bei sudaromas konsoliduotas namuose balsavusiųjų sąrašas. Be to, ji naudojama rinkėjams kreiptis dėl įtraukimo į rinkėjų sąrašus, balsavimo užsienyje ir namuose, teikti skundus, rinkti parašus pretendentams į kandidatus, kreiptis ir gauti pažymą, įskaitant dėl balsavimo fakto. Tokia pažyma gali būti piktnaudžiaujama siekiant priversti rinkėją dalyvauti rinkimuose.

Partijų bei kandidatų registravimosi paraiškos ir reikalaujami dokumentai taip pat privalo būti pateikiami elektroniniu būdu. Save išsikėlę kandidatai, privalantys surinkti rinkėjų parašus, gali tai

⁴³ ODIHR Grupė nesterbėjo patikros, jai nebuvo pateikti patikros bei rizikos vertinimų rezultatai. Pagal [Europos Tarybos rekomendacijų dėl Rec\(2017\)5 standartų elektroniniam balsavimui](#) 33 skirsnį, „vietiniams ir tarptautiniams stebėtojams turi būti suteikta prieiga prie visų susijusių elektroninio balsavimo proceso dokumentų. Prieiga prie dokumentų, įskaitant posėdžių protokolus, sertifikatus, patikrų ir audito ataskaitas, nuodugnius sistemos veikimo aprašus, yra esminė vietinių ir tarptautinių stebėtojų veiklai. Tokiais stebėtojais taip pat laikytini politinių partijų ir plačiosios visuomenės atstovai. Vietiniams ir tarptautiniams stebėtojams bei žiniasklaidos atstovams turėtų būti sudaryta galimybė stebėti programinės ir techninės įrangos patikras“.

⁴⁴ Vadovaujantis paslaugų teikėjo suteikta informacija, priimtinas laikas sistemos veiklai atkurti sudaro 15 min., o priimtina neatkuriamų duomenų perdavimo delsa – 20 min.

⁴⁵ VRK nustato reikalavimus kompiuterizuotoms darbo vietoms, kurias savivaldybės suteikia apylinkių rinkimų komisijoms.

⁴⁶ Vadovaujantis įstatymu, esant interneto ryšio ar kitos sistemos trikdžiams balsavimo vietoje, rinkėjas gali paduoti balsavimo biuletenį tik toje balsavimo vietoje, kurioje yra įtrauktas į išspausdintus rinkėjų sąrašus.

daryti elektroniniu būdu.⁴⁷ Apylinkių ir apygardų rinkimų komisijų balsų skaičiavimo protokolai pildomi VRK IS. Jei programinė įranga randa aritmetinių klaidų, neužpildytų laukų arba nesutapčių skaičiuose, protokolo neleidžiama išsaugoti ir išspausdinti. Išspausdintą balsų skaičiavimo protokolą privalo pasirašyti visi apylinkės rinkimų komisijos nariai ir stebėtojai. Atitinkamai apygardos rinkimų komisijai ir VRK skaitmeninė protokolo versija perduodama naudojant programinę įrangą, o išspausdintas dokumentas perduodamas atitinkamai apygardos rinkimų komisijai, kuri perduoda jį VRK. Kiekvienas balsų skaičiavimo protokolas pažymėtas kodu, pagal kurį VRK IS galima patikrinti, ar skaitmeninė dokumento versija atitinka popierinę, taip užtikrinant saugumo priemones nuo galimo įsikišimo arba klaidos perduodant duomenis.

Nuo 2016 m., balsavimo vietose elektroniniu būdu skaičiuojami paduoti pirmumo balsai.⁴⁸ Procedūroje reikalaujama atlikti elektroniniu būdu suskaičiuotų balsų atrankinę patikrą apylinės rinkimų komisijos pasirinktomis priemonėmis, tačiau nereikalaujama, kad tokios priemonės būtų nepriklausomos nuo balsų skaičiavimo programinės įrangos.⁴⁹ Kadangi procedūroje nenumatytos perskaičiavimo priemonės, kurios būtų nepriklausomos nuo balsų skaičiavimo programinės įrangos, nesudaromas pagrindas gauti patikimų įrodymų dėl patenkinamo skaičiavimo procedūros atlikimo, o tai prieštarauja tarptautinei gerajai praktikai.⁵⁰

Siekiant apsaugoti elektroninio balsų skaičiavimo patikimumą, į įstatymą pataisomis galėtų būti įtrauktos perskaičiavimo priemonės, kurios būtų nepriklausomos nuo balsų skaičiavimo programinės įrangos ir pagrįstos atsitiktine atranka bei statistiškai reikšminga balsų arba balsavimo vietų procentine dalimi.

Birželio 30 d. priimta SRĮ pataisa, pagal kurią elektroninio balsavimo galimybė sudaryta rinkėjams užsienyje ir saviizoliacijoje dėl COVID-19, dalinai siekiant paskatinti rinkėjų dalyvavimą pandemijos metu. Seimas priėmė šią pataisą skubos tvarka, likus dienai iki pavasario sesijos pabaigos ir be konsultacijų. Nors nuostatos įsigaliojo nedelsiant, elektroninio balsavimo tvarka buvo numatyta kaip galimybė. Šių rinkimų metu ji nebuvo sudaryta. VRK paaiškino, kad laikas buvo nepakankamas teisės aktuose numatytai galimybių studijai ir viešųjų pirkimų procedūroms įgyvendinti.⁵¹ Keli ODIHR Grupės pašnekovai išreiškė susirūpinimą dėl balsavimo slaptumo ir dokumentų saugaus laikymo bei kibernetinių atakų rizikų.⁵²

⁴⁷ Šiuo metu dominuoja parašų rinkimas popieriuje, skaitmeniniu būdu surinktų parašų dalis sudaro ne daugiau kaip 20 proc.

⁴⁸ Apylinkių rinkimų komisijų komandos sudarytos iš dviejų narių, rankiniu būdu suveda kiekvieno biuletenio paduotus pirmumo balsus į VRK IS, kurioje rezultatai susumuojami.

⁴⁹ Balsai perskaičiuojami naudojant tą pačią programinę įrangą.

⁵⁰ Pagal [Europos Tarybos rekomendacijų dėl Rec\(2017\)5 standartų elektroniniam balsavimui](#) 30.b skirsnį, „turėtų būti galimybė gauti patikimus įrodymus, kad skaičiavimo procedūra atlikta patenkinamai, įskaitant nepriklausomą perskaičiavimą.[...] Vienas iš tokių būdų yra nepriklausomas perskaičiavimas, jei jis atliekamas kita sistema iš skirtingo šaltinio“. Pagal [ODIHR Gaires dėl rinkimų teisinės sistemos vertinimo](#) reikalaujama įdiegti „nuostatas [...] kad biuletenių skaičiavimui naudojamos techninės ir programinės įrangos tikslumą būtų galima patikrinti nepriklausomu būdu“.

⁵¹ Vadovaujantis [2020 m. birželio 16 d. VRK sprendimu](#) ir jo 2020 m. rugsėjo 3 d. pakeitimais, reikalaujama parengti elektroninio balsavimo sistemos galimybių studiją, atlikti konsultacijas su visuomene ir kitomis institucijomis, tarptautinių viešųjų pirkimų procedūras, nepriklausomą auditą ir viešą testavimą. VRK sprendime dėl elektroninio balsavimo procedūros nurodyta, kad sistemoje bus numatyta galimybė balsuoti kelis kartus, balsavimo dieną atvykus į balsavimo vietą paduoto biuletenio pirmumas, išsami patikros ir nepriklausomo audito išvadų bei susijusių dokumentų viešinimo galimybės.

⁵² Pagal [Europos Tarybos rekomendacijų dėl Rec\(2017\)5 standartų elektroniniam balsavimui](#) 28 skirsnį, „prieš įgyvendindamos elektroninį balsavimą valstybės dalyvės atliks būtinus susijusių teisės aktų pakeitimus“. Pagal [Europos Tarybos rekomendacijų dėl Rec\(2017\)5 standartų elektroniniam balsavimui](#) 29 skirsnį, „taikytinuose teisės aktuose reglamentuojama atsakomybė už elektroninių balsavimo sistemų funkcionavimą, o už rinkimų organizavimą ir įgyvendinimą atsakingai institucijai užtikrinama kontrolės funkcija“.

Siekiant tinkamai įdiegti elektroninį balsavimą ir didinti visuomenės pasitikėjimą, įstatyme turėtų būti įtvirtintos priemonės, užtikrinančios balsavimo sistemos atskaitomybę ir patikimumą. Jame turėtų būti reglamentuota atsakomybė už funkcionavimą, numatytas pakankamas laikas galimybių studijai, viešųjų pirkimų procedūroms, testavimui, sertifikavimui ir patikrai. Be to, pakankamai laiko prieš rinkimus būtina skirti rinkėjų švietimui.

IX. RINKIMŲ KAMPANIJOS APLINKA

Oficialus rinkimų kampanijos laikotarpis prasidėjo paskelbus rinkimus, 2020 m. balandį. Kampanija nebuvo labai aktyvi, dalinai dėl COVID-19 pandemijos ir susijusių ribojimų susibūrimams.⁵³ Kandidatai galėjo kreiptis į elektoratą, dauguma reklamai pasitelkė tradicinę ir elektroninę žiniasklaidą, rečiau – plakatus, lauko stendus ir juostas. Dalis kandidatų lankė rinkėjus namuose, kiti susilaikė nuo tiesioginių kontaktų su rinkėjais dėl COVID-19 pandemijos. Visuomeninis transliuotojas surengė kandidatų „debatų“, kuriuos buvo galima stebėti internetu. Jų metu kiekvienam kandidatui buvo skirta vienodai laiko atsakyti į vienodus klausimus.⁵⁴ Dalis kandidatų ir kitų ODIHR Grupės pašnekovų išreiškė nepasitenkinimą tokiu formatu, kuris, jų manymu, nei sudarė sąlygas prasmingai pasikeisti nuomonėmis, nei padėjo rinkėjams priimti informuotą sprendimą.

Rinkimų kampanijos griežtai reglamentuotos, jų priežiūros funkciją atlieka VRK ir apygardų rinkimų komisijos. Informacinius bukletus apie kandidatų išsilavinimą ir profesinę patirtį, šeiminių statusą ir kitus asmeninius duomenis rinkimų administratorius išsiunčia rinkėjams ir paviešina balsavimo vietose. Nors asmeninių duomenų nurodymas yra savanoriškas, tai kelia susirūpinimą dėl galimos diskriminacijos kandidatų, nusprendusių tokių duomenų neatskleisti, atžvilgiu. Vadovaujantis įstatymu visą politinę reklamą, įskaitant talpinamą internete, būtina žymėti nurodant informaciją apie paramos šaltinius.⁵⁵ Pagal VRK, taip pat turėtų būti žymimi visi politinio turinio įrašai elektroninėje erdvėje. Tai sukėlė kandidatų ir rinkėjų sumaištį. Rinkimų administratorius aktyviai reiškė papeikimus vartotojams, atitinkamai nepažymėjusiems politinio turinio.⁵⁶ Nors pastangos sutramdyti paslėptą politinę reklamą yra pagirtinos, toks nediferencijuotas žymėjimo reikalavimas kelia susirūpinimą dėl laisvės reikšti nuomonę ir gauti nešališką informaciją be valstybės institucijų įsikišimo.⁵⁷

Kampanijos temos apėmė ekonominius ir socialinius klausimus, pensijas, energetiką ir aplinką, sveikatos priežiūrą bei COVID-19 pandemiją. Vienmandatėse apygardose išsikėlę arba partijų iškelti kandidatai daugiausiai dėmesio skyrė vietas, o ne nacionalinio lygmens klausimams. Pastebėtas teigiamas poslinkis: kandidatai dažniau nei praityje buvo linkę aptarti rinkėjų su negalia dalyvavimo

⁵³ Palaipsninis viešų susirinkimų ribojimų mažinimas pradėtas nuo rugsėjo 1 d. Tačiau buvo įvestos alternatyvios saugumo priemonės masiniams renginiams, įskaitant vykstantiems lauke.

⁵⁴ Organizuojant debatus buvo kviečiami dalyvauti visi vienmandačių apygardų kandidatai bei daugiamandatės apygardos politinių partijų atstovai. Kandidatai debatuose dalyvavo grupėmis po penkis, pasisakymo eilę nustatant burtų keliu.

⁵⁵ Teisės aktuose pateikiamas politinės reklamos apibrėžimas yra platus, apimantis bet kokią informaciją, kurią gali skleisti be kuris asmuo ir bet kokia forma, įskaitant nemokamai, jei jos tikslas – paveikti rinkėjų pasirinkimą, net ne rinkimų kampanijos laikotarpiu. Pagal KFFKĮ 2.8 str., „Politinė reklama – valstybės politiko, politinės partijos, politinės partijos nario, politinės kampanijos dalyvio, jų vardu ir (ar) interesais bet kokia forma ir priemonėmis už užmokesį ar neatlygintinai politinės kampanijos laikotarpiu ar tarp politinių kampanijų skleidžiama informacija, kuria siekiama paveikti rinkėjų motyvaciją balsuojant rinkimuose ar referendume arba kurios skleidimu propaguojamas valstybės politikas, politinė partija, politinės partijos narys ar politinės kampanijos dalyvis, taip pat jų idėjos, tikslai ar programa“.

⁵⁶ Dauguma visuomenės atstovų praneštų pažeidimų buvo dėl trūkstamo reikalaujamo priedašo. Remiantis VRK, vartotojų kontaktinės informacijos buvo ieškoma pasitelkiant „Google“ arba, kraštutiniu atveju, susisiekiama per „Facebook“ susirašinėjimo programėlę.

⁵⁷ Žr. [1990 m. ESBO Kopenhagos dokumento](#) 9.1 skirsnį.

klausimus.⁵⁸ Kartais kampanijos tonas buvo neigiamas, trukdantis išsamiai aptarti politikos klausimus. Valdančioji dauguma išplatino spausdintą ir elektroninę medžiagą, kurioje opozicinės partijos narius pavaizdavo kaip korumpuoto elito atstovus.

Panašią akciją surengė „Laisvės TV“ („YouTube“ platformoje veikiantis kanalas), išplatinsi neigiamą informaciją apie LLRA ir jos pirmininką.⁵⁹ Iš įvairių interesų grupių jie sulaukė dažnesnių žodinių išpuolių, įskaitant kontraversišką buvusio Seimo Pirmininko komentarą per nacionaliniu mastu prieinamą kanalą, kuris buvo vertintas kaip galimas kurstymas.⁶⁰ LLRA kampanija buvo vykdoma naudojant medžiagą ir šūkius lenkų, rusų ir lietuvių kalbomis, dėl kai kurių su skundais buvo kreiptasi į Valstybinę lietuvių kalbos komisiją dėl užsienio kalbų naudojimo politinei reklamai.⁶¹ Varžymai ir trukdymas vartoti mažumų kalbas rinkimų kampanijų tikslais yra nesuderinami su tarptautiniais standartais.⁶²

Kandidatės ir politinių partijų pirmininkės bei sąrašus vedusios kandidatės, o taip pat lyčių lygybės ir moterų teisių klausimai kampanijos metu sulaukė didesnio dėmesio. Priešingai, partija, į kurios programą buvo įtrauktas leidimo tuoktis vienos lyties asmenims klausimas, viešajame diskurse sulaukė didelio srauto neigiamos informacijos, o rinkimų kampanijos metu kartais vartota lytines mažumas žeminanti kalba.⁶³ Į prokurorą mažiausiai vieną kartą kreiptasi dėl kurstymo ir neapykantos kalbos.⁶⁴

⁵⁸ Žr. Lietuvos neįgaliųjų forumo spalio 2 d. [pareiškimą](#).

⁵⁹ „Laisvės TV“ įkūrėjas Andrius Tapinas ne vieną kartą aiškiai nurodė, įskaitant du, [rugsėjo 19 d.](#) ir [spalio 5 d.](#) internete paskelbtus įrašus, kad jo [kampanija](#) buvo skirta atgrasyti rinkėjus nuo Lenkų rinkimų akcijos palaikymo, o ne tiesiog suteikti informaciją arba paskatinti debatus, kaip buvo teigiama kitur.

⁶⁰ Spalio 14 d. [interviu](#) „Delfi TV“ buvęs Seimo Pirmininkas Arūnas Valinskas, kalbėdamas apie Lenkų rinkimų akcijos pirmininką p. Tomaševskį, sakė, kad jis yra „kolorado vabalas, kuris, gaudamas finansavimą savo partijai iš Lietuvos valstybės biudžeto, yra antivalstybininkas. Tokius [žmones] reikėtų šaudyti. Po vieną į metus“. Spalio 19 d. dėl p. Tomaševskio skundo pradėtas prokuratūros ikiteisminis tyrimas gruodžio 8 d. nutrauktas, nenustačius nusikaltimo sudėties.

⁶¹ Vadovaujantis 2011 m. surašymo duomenimis, 15,8 proc. gyventojų laiko save tautinėmis mažumomis, o lenkų ir rusų bendruomenės sudaro didžiausias grupes. Nors įstatymų nuostatos reikalauja užtikrinti, kad medžiaga tautinių mažumų kalbomis taip pat būtų prieinama lietuviškai, kai kurie plakatai buvo tik lenkų ir rusų kalbomis, nors buvo pakabinti šalia panašios medžiagos lietuvių kalba. LLRA informavo ODIHR Grupę, kad dėl „debatų“ trumpumo, partija neturėjo galimybės kreiptis į rinkėjus lenkų kalba per Lietuvos nacionalinį radiją ir televiziją (LRT). Dalis ODIHR Grupės pašnekovų, įskaitant Tautinių bendrijų tarybos atstovus, apibūdino tautinių mažumų kalbą reglamentuojančius teisės aktus kaip ne visiškai atitinkančius tarptautinius standartus.

⁶² 2012 m. Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos patarimojo komiteto (ACFC) [komentarai dėl kalbos teisių](#) nurodo, kad „valstybės dalyvės turėtų užtikrinti, kad rinkimų kampanijoje politinės partijos, atstovaujančios [...] tautines mažumas, turėtų vienodas galimybes. Tai gali reikšti rinkimų reklamą mažumų kalbomis bei mažumų kalbų vartojimą per visuomeninės televizijos ir radijo programas, skirtas rinkimų kampanijoms“. Interpretuojant 1990 m. ESBO Kopenhagos dokumento dėl teisės piliečiams siekti valstybinių pareigų 7.5 skirsnį, [ODIHR Vadovas dėl tautinių mažumų dalyvavimo skatinimo rinkimų procesuose stebėjimo ir skatinimo](#) nurodo, kad, siekdamas „užtikrinti nediskriminavimą, valstybės turėtų [...] užtikrinti, kad [...] nebūtų ribojama rinkimų kampanijų agitacija tam tikra kalba“.

⁶³ Po pirmojo turo, dalis kandidatų ir komentatorių aptarė Laisvės partijos galimybę tapti Tėvynės sąjungos – Lietuvos krikščionių demokratų partijos koalicijos partneriu, pastarajai laimėjus rinkimus. Siekiant atgrasyti nuo balsavimo už šią partiją, kai kuriais atvejais buvo naudojamas vienalytės santuokos klausimas. Rugsėjo 23 d. per LRT vykusiu [debatu](#) metu, Lietuvos liaudies partijos kandidatas Pranciškus Valickas, kalbėdamas apie lytines mažumas, pavadino jų atstovus „iškrypėliais“, siekiančiais legalizuoti „pederastų šeimas“, sulygindamas homoseksualumą su pedofilija.

⁶⁴ Rugsėjo 24 d. Laisvės partijos kandidatai Tomas Vytautas Raskevičius ir Evelina Dobrovolska pateikė skundą. Ikiteisminis tyrimas pradėtas lapkričio 12 d.

X. KAMPANIJOS FINANSAVIMAS

Politinių kampanijų finansavimo ir finansinės kontrolės įstatymas (KFFKĮ) reglamentuoja kampanijų finansavimą. Vadovaujantis ankstesnėmis ODIHR rekomendacijomis ir Valstybių prieš korupciją grupės (GRECO) rekomendacijomis, naujausiose teisės aktų pataisose numatytas reikalavimas iki rinkimų dienos teikti ataskaitas dėl išlaidų bei pakoreguotos sankcijos. Kitos rekomendacijos liko neįgyvendintos, įskaitant dėl trečiųjų šalių vykdomos rinkimų kampanijos agitacijos ir didesnės aukos, nereikalaujant teikti pajamų ir turto deklaracijų.⁶⁵

A. PAJAMOS IR IŠLAIDOS

Kampanijos finansavimo reglamentavimas taikytinas politinėms partijoms, kurios varžosi daugiamandatėje apygardoje, ir vienmandatinių apygardų kandidatams. Kiekvienas politinės kampanijos dalyvis privalo turėti sąskaitą, kuri naudojama kaip politinės kampanijos sąskaita, ir skirti politinės kampanijos išdininką, kuris tvarko politinės kampanijos lėšas bei tikrina aukotojų tinkamumą. Nepaisant preferencinės sistemos, daugiamandatės apygardos kandidatai negali priimti aukų bei patirti išlaidų.⁶⁶ Politines kampanijas galima finansuoti iš politinių partijų turimų lėšų, paskolų, palūkanų už politinės partijos sąskaitoje esančias lėšas, kandidato asmeninių lėšų ir fizinių, tačiau ne juridinių asmenų aukų.⁶⁷ Aukų suma negali viršyti 10 proc. aukotojo už praėjusius kalendorinius metus deklaruotų metinių pajamų arba 10 vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio dydžių.⁶⁸ Norėdamas aukoti 12 eurų viršijančią sumą, aukotojas privalo pateikti pajamų ir turto deklaracijas, tokių aukotojų vardai ir pavardės viešinami VRK svetainėje.⁶⁹ Dalis ODIHR Grupės pašnekovų išsakė kritiką dėl procedūrą apsunkinančio ir diskriminuojančio reikalavimo teikti turto deklaracijas, o pajamų deklaracijos teikimo prievolę mažų aukų atveju nurodė esant varžančią piliečių įsitraukimą į finansavimą ir politiką.⁷⁰

Siekiant sudaryti sąlygas įsitraukti į politiką ir politinių partijų bei rinkimų kampanijų finansavimą, būtų galima apsvarstyti aukojamos sumos ribą, nuo kurios aukotojui įsigalioja prievolė teikti pajamų deklaraciją bei peržiūrėti reikalavimą teikti turto deklaraciją.

Išlaidų riba vienam daugiamandatės apygardos politinės kampanijos dalyviui sudaro apie 0,49 eurų vienam rinkėjui (1,2 milijonų eurų vienai partijai), o vienmandatės – 0,97 eurų vienam rinkėjui (nuo 31000 iki 43 000 eurų vienam kandidatui). Išlaidų ribos didinamos 25 proc. antrame ture dalyvaujantiems kandidatams. Išlaidos televizijos reklamai negali viršyti 50 proc. leistino išlaidų dydžio, kuriam taip pat priskiriamos išlaidos, atitinkančios politinės kampanijos išlaidų paskirtį,

⁶⁵ Žr. GRECO ataskaitą dėl Partijų finansavimo Lietuvoje skaidrumo, įskaitant (ketvirtojo vertinimo etapo) 2015 m. [Vertinimo ataskaitą](#), 2017 m. [Atitikties ataskaitą \(2017 m.\)](#) ir 2019 m. [Antrąją atitikties ataskaitą](#).

⁶⁶ Daugiamandatės apygardos kandidatai gali finansuoti savo rinkimų kampaniją tiesiogiai aukodami į juos nominavusių partijų politinės kampanijos dalyvio sąskaitą, iš kurios apmokamos atitinkamo kandidato išlaidos.

⁶⁷ 2019 m. tinkamumo viešajam finansavimui kartelė buvo nuleista nuo trijų iki dviejų proc. praėjusiuose rinkimuose gautų balsų skaičiaus. Parlamentinės partijos gavo papildomą finansavimą. 2020 m. teisę į viešąjį finansavimą turėjo devynios partijos. Balandžio mėn. paskirstytos pirmosios išmokos, o beveik pusė visos 2,75 milijonus eurų sudariusios sumos atiteko Tėvynės sąjungai – Lietuvos krikščionims demokratams (25,5 proc.) bei Valstiečių ir žaliųjų sąjungai (22,5 proc.).

⁶⁸ Aukos negalėjo viršyti 9700 eurų (arba 10 paskelbto praėjusių kalendorinių metų ketvirto ketvirčio vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio dydžių (970 eurų)). Kandidatai vienmandatėje rinkimų apygardoje savo politinei kampanijai finansuoti gali aukoti iki 20 proc. paskutinių praėjusių kalendorinių metų deklaruotų metinių pajamų.

⁶⁹ Nors dauguma piliečių pajamas deklaruoja kasmet, turto deklaracijos yra mažiau paplitusios.

⁷⁰ 2020 m. [ODIHR ir Venecijos Komisijos Politinių partijų reglamentavimo gairių](#) 265 skirsnyje rekomenduojama, kad „nors skaidrumas gali būti didinamas reikalavimais teikti ataskaitas apie aukotojų tapatybes, teisės aktais taip pat turėtų būti siekiama pusiausvyros atsižvelgiant į išskirtinai aktualias kiekvieno aukotojo privatumo užtikrinimo problemas tuo atveju, jei pagrįsta grasinimo, priekabiavimo ar represinių priemonių galimybė [...] Atskleidimo kartelė neturėtų būti per aukšta, nes tai gali sudaryti sąlygas išvengti anoniminio aukojimo draudimo [...]“.

tačiau turėtos ne politinės kampanijos laikotarpiu, jeigu daiktai ir kitas turtas yra skirti politinei kampanijai arba jeigu paslaugos yra gautos politinės kampanijos laikotarpiu.⁷¹

Tretiesiems asmenims neleidžiama vykdyti politinės kampanijos agitacijos už arba prieš kandidatą, o trečiųjų asmenų platinama informacija nelaikoma politine reklama kol ji „nėra neįprastai dažna arba jai parengti nereikia reikšmingo finansinio indėlio“.⁷² Dalis ODIHR Grupės pašnekovų išreiškė susirūpinimą dėl tam tikrų veikėjų platinto politiniu turinio, kuriuo siekta paveikti rinkėjų sprendimą. Dėl nesamo reglamentavimo, informacija apie tokių lėšų šaltinius liko nepateikta. Tai sumenkino politinių kampanijų finansavimo skaidrumą ir atskaitomybę.⁷³

Siekiant gerinti politinių kampanijų finansavimo skaidrumą ir atskaitomybę, būtų galima svarstyti trečiųjų asmenų vykdomos agitacinės veiklos reglamentavimą, jei politinės kampanijos laikotarpiu skiriamas didesnis dėmesys, nepriklausomai nuo to, ar agituojama už ar prieš konkrečius kandidatus ar politinius klausimus.

B. REIKALAVIMAI ATSKLEISTI INFORMACIJĄ IR TEIKTI ATASKAITAS

Paskelbtiems pretendentams į kandidatus taikytinas reikalavimas Vyriausiajai rinkimų komisijai pateikti Valstybinės mokesčių inspekcijos patvirtintas pajamų ir turto deklaracijas, bei interesų deklaracijas. Visi rinkimų kampanijos dalyviai privalo naudotis VRK IS Politinių partijų ir politinių kampanijų finansavimo kontrolės posisteme, kurioje nurodomi narystės mokesčiai, aukos, išlaidos ir politinės kampanijos sutartys, ne vėliau kaip per 10 darbo dienų. Posistemyje atliekamos aukų teisėtumo patikros, apie tai informuojami politinės kampanijos išdininkai, visa informacija skelbiama VRK svetainėje. Po rinkimų, politinės kampanijos dalyviai privalo VRK pateikti pajamų ir išlaidų ataskaitas. 67900 eurų (70 vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio dydžių) viršijančių pajamų ataskaitas, kurias privalo patikrinti sertifikuotas auditorius, reikalaujama pateikti per 85 dienas po galutinių rinkimų rezultatų paskelbimo. Esant mažesnei sumai, politinės kampanijos finansų ataskaitas privaloma pateikti per 25 dienas, o jų nepriklausomą patikrinimą, kuriam pasitelkiami sertifikuoti auditoriai, organizuoja VRK. Visos finansų ir audito ataskaitos privalo būti paskelbtos VRK per 100 dienų po galutinių rinkimų rezultatų paskelbimo ir būti viešinamos neribotą laiką, taip gerinant skaidrumą.

C. PRIEŽIŪRA IR SANKCIJOS

VRK yra pagrindinė politinės kampanijos ir partijų finansavimo priežiūros institucija. Dalį politinės kampanijos reklamos stebėsenos paslaugų VRK įsigijo iš privataus paslaugų teikėjo, nustatančio lauko erdvėse, tradicinėje žiniasklaidoje ir internete naudojamos reklamos rinkos vertę. Be to, politinės kampanijos dalyvių išlaidoms stebėti bei nepraneštos ir paslėptos reklamos atvejams nustatyti VRK naudoja tokias priemones kaip socialinių tinklų „skelbimų bibliotekos“. Apygardų rinkimų komisijos taip pat atlieka politinių kampanijų veiklos stebėseną, įvertina išlaidas apygardos mastu ir informuoja VRK. „Reklamos gaudyklėje“ gauta apie 542 pranešimus, kurie padėjo VRK išaiškinti kai kuriuos aukų neatskleidimo atvejus.⁷⁴ Tačiau bendrasis sąsajos efektyvumas ir

⁷¹ VRK nurodė, kad dalis kandidatų deklaravo išlaidas, patirtas iki kampanijos laikotarpio.

⁷² Žr. 2020 m. balandžio 23 d. [VRK rekomendacijų dėl politinės reklamos skleidimo politinės kampanijos laikotarpiu patvirtinimo](#).

⁷³ Pagal Europos Tarybos Ministrų komiteto [Rekomendacijos Rec\(2003\)4](#) 6 straipsnį, „taisyklės dėl aukų politinėms partijoms [taikytinos visiems asmenims], esant tiesioginiam ir netiesioginiam ryšiui su politinėmis partijomis [arba] jų kontrolei“. Dar žr. 2018 m. [ODIHR Nuomonės dėl tam tikrų Lietuvos Respublikos politinių kampanijų finansavimo ir finansavimo kontrolės įstatymo nuostatų](#) 13.c. skirsnį.

⁷⁴ „Reklamos gaudyklė“ sukūrė VRK, pranešimams dėl visuomenės pastebėtų politinės kampanijos pažeidimų. Apie galimus pažeidimus buvo leidžiama [pranešti](#) anonimiškai, o rezultatai buvo rodomi [žemėlapyje](#).

pranešimų naudingumas sulaukė dalies interesų grupių atstovų abejonų, kurie teigė, kad pasirinktasis metodas iš esmės nesprendė trečiųjų asmenų veiklos, galėjusios daryti reikšmingą įtaką kampanijai.⁷⁵ Dalis ODIHR Grupės pašnekovų išreiškė nuomonę, kad ši priemonė galėjo būti išnaudota pranešimams apie nedidelius politinių oponentų pažeidimus. Tai galėjo sumenkinti bendrus VRK pajėgumus reikšmingai įgyvendinti priežiūros funkciją. Dauguma VRK sprendimų dėl „Reklamos gaudyklės“ pranešimų buvo arba nepriimti, arba nepaskelbti iki rinkimų pabaigos, todėl neprisidėjo prie didesnio skaidrumo ir geresnių sąlygų rinkėjams priimti informuotą sprendimą.⁷⁶

Teisės aktuose numatytos sankcijos dėl politinės kampanijos finansavimo pažeidimų, pvz., nepriimtiniomis laikomų aukų aukojimo bei panaudojimo, žinomai neteisingos informacijos pateikimo, nedeklaruotų išlaidų politinės kampanijos išlaidų dydžio viršijimo 10 ar daugiau procentų, bei saugotinių politinės kampanijos dalyvio politinės kampanijos finansavimo dokumentų praradimo. Sankcijos apima viešojo finansavimo politinėms partijoms praradimą dvejiems metams bei administracines baudas nuo 30 iki 5800 eurų. Vadovaujantis ankstesnėmis ODIHR rekomendacijomis dėl proporcingų ir atgrasančių sankcijų, KFFKĮ numatytos įvairesnės laipsniškos sankcijos. VRK atvejus gali perduoti Specialiųjų tyrimų tarnybai bei Prokuratūrai. Šių rinkimų metu VRK skyrė tris baudas, tačiau pagal informaciją VRK svetainėje, sprendimai dar nepriimti dėl daugiau nei vieno šimto atvejų.

XI. REKOMENDACIJOS

Rekomendacijos, esančios įvairiose dokumento vietose, yra teikiamos siekiant dar labiau pagerinti rinkimų organizavimą Lietuvoje ir norit paremti pastangas jį visiškai suderinti su išipareigojimais ESBO, o taip pat su kitais tarptautiniais išipareigojimais ir standartais demokratiškų rinkimų srityje. Šios rekomendacijos yra neatsiejamos nuo ankstesnių, dar neįgyvendintų ODIHR rekomendacijų. ODIHR yra pasiruošęs padėti Lietuvos institucijoms tęsti rinkimų proceso tobulinimą ir įgyvendinti šioje bei ankstesnėse ataskaitose pateiktas rekomendacijas.⁷⁷

A. ESMINĖS REKOMENDACIJOS

1. Visi pagrindinių teisių ir laisvių apribojimai, įskaitant saviraiškos ir asociacijų laisves arba kandidatavimo teises, turėtų būti paremti objektyviais ir pagrįstais kriterijais, proporcingi ir būtini demokratiškoje visuomenėje bei tarnauti teisėtam tikslui.
2. Siekiant apsaugoti įstatymų stabilumą, esminiai rinkimų sistemos pakeitimai, įskaitant dėl komisijų narystės, neturėtų būti priimami likus vieneriems metams iki rinkimų.
3. Siekiant apsaugoti elektroninio balsų skaičiavimo patikimumą, į įstatymą pataisomis galėtų būti įtrauktos perskaičiavimo priemonės, kurios būtų nepriklausomos nuo balsų skaičiavimo

⁷⁵ Be Andriaus Tapino, paminėtinas Darbo partijos pirmininkas Viktoras Uspaskich, kuris sistemingai dalyvavo audiovizualinėje ir kitoje agitacinėje medžiagoje.

⁷⁶ VRK neturėjo reikiamų pajėgumų imtis veiksmų dėl politinės kampanijos metu gautų pranešimų, dauguma jų buvo sprendžiami pasibaigus rinkimams. Lapkričio 24 d. VRK informavo ODIHR Grupę dėl vis dar neišspręstų 57 pranešimų. Vadovaujantis VRK interneto svetainėje skeliama informacija, gruodžio 22 d. buvo 153 neišspręsti atvejai.

⁷⁷ Vadovaujantis [1999 m. ESBO Stambulo dokumento](#) 25 skirsniumi, ESBO valstybės dalyvės išipareigojo „operatyviai imtis veiksmų atsižvelgti į ODIHR pateiktą rinkimų įvertinimą ir rekomendacijas“. Veiksmus dėl ankstesnių rekomendacijų ODIHR Grupė įvertina taip: visiškai įgyvendintos 2016 m. galutinėje ataskaitoje dėl Seimo rinkimų pateikta 17 rekomendacija bei 2019 m. galutinėje ataskaitoje dėl Prezidento rinkimų nurodytos 1, 6 ir 10 rekomendacijos. Iš dalies įgyvendintos 2016 m. galutinėje ataskaitoje dėl Seimo rinkimų pateiktos 1, 6, 7, 8, 10 ir 16 rekomendacijos bei 2019 m. galutinėje ataskaitoje dėl Prezidento rinkimų nurodytos 8, 9, 16 ir 22 rekomendacijos. Žr. [ODIHR rekomendacijų dėl rinkimų duomenų bazę](#).

programinės įrangos ir pagrįstos atsitiktine atranka bei statistiškai reikšminga balsų arba balsavimo vietų procentine dalimi.

4. Siekiant užtikrinti veiksmingą teisinę apsaugą, rinkimų rezultatų pripažinimo galiojančiais teisminė kontrolė galėtų būti užtikrinta įstatymu, kuriame būtų galima suteikti teisę interesų grupėms apskųsti kompetentingam teismui VRK sprendimą dėl rinkimų rezultatų.

B. KITOS REKOMENDACIJOS

Rinkimų sistema

5. Būtina apsvarstyti galimas papildomas priemonės, kurios padėtų pasiekti subalansuotą moterų ir vyrų atstovavimą renkamose pareigose, įskaitant priemones, skirtas skatinti moteris užimti politinių partijų vadovaujančius postus.
6. Vadovaujantis tarptautiniais standartais ir gerąja praktika, vienmنداčių rinkimų apygardų ribų nustatymas turėtų užtikrinti visuotinę ir lygią rinkimų teisę suaugusio amžiaus rinkėjams. Ribų peržiūrėjimas galėtų vyti kas dešimt metų, pageidautina, ne rinkimų laikotarpiu.

Rinkimų organizavimas

7. Kaip nurodyta ankstesnėse rekomendacijose, siekiant užtikrinti veiksmingas teises priemones, turėtų būti peržiūrėti tam tikri ginčų sprendimo proceso aspektai, tokie kaip terminai arba informacijos apie gautus skundus ir priimtus sprendimus skelbimo būdas.
8. Siekiant sudaryti sąlygas dalyvauti rinkimuose tautinėms mažumoms, galėtų būti apsvarstytos galimybės didinti rinkėjams ir rinkimams skirtos informacijos bei medžiagos apimtį mažumų kalbomis.

Alternatyvūs balsavimo būdai

9. Siekiant užtikrinti rinkimų sąžiningumą, rinkimų apylinkių komisijų vykdomas rinkėjų registravimas rinkimų dieną ir galimybė balsuoti pasirinktoje balsavimo vietoje, pagal deklaruotą gyvenamąją vietą nepriklausančioje jų rinkimų apygardai, turėtų būti sudaroma tik išimtiniais atvejais ir taikant griežtas sąlygas.
10. Siekiant užtikrinti balsavimo alternatyviais būdais sąžiningumą, būtų galima svarstyti specialias priemones saugiam biuletenių surinkimui, pervežimui ir saugojimui bei peržiūrėti procedūras, skirtas kelis kartus balsavusių rinkėjų biuletenių įskaitymui.

Naujosios balsavimo technologijos

11. Siekiant gerinti skaidrumą ir visuomenės pasitikėjimą, valstybės institucijos turėtų atlikti viešą IT sistemų patikrą, o patikros ir rizikos vertinimo ataskaitas paskelbti prieš kiekvienus rinkimus. Taip pat svarstyti galimybę suteikti viešą prieigą prie programinės įrangos šaltinio kodo.
12. Siekiant tinkamai įdiegti elektroninį balsavimą ir didinti visuomenės pasitikėjimą, įstatyme turėtų būti įtvirtintos priemonės, užtikrinančios balsavimo sistemos atskaitomybę ir patikimumą. Jame turėtų būti reglamentuota atsakomybė už funkcionavimą, numatytas

pakankamas laikas galimybių studijai, viešųjų pirkimų procedūroms, testavimui, sertifikavimui ir patikrai. Be to, pakankamai laiko prieš rinkimus būtina skirti rinkėjų švietimui.

Politinių kampanijų finansavimas

13. Siekiant sudaryti sąlygas įsitraukti į politiką ir politinių partijų bei rinkimų kampanijų finansavimą, būtų galima apsvarstyti aukojamos sumos ribą, nuo kurios aukotojui įsigalioja prievolė teikti pajamų deklaraciją bei peržiūrėt reikalavimą teikti turto deklaraciją.
14. Siekiant gerinti politinių kampanijų finansavimo skaidrumą ir atskaitomybę, būtų galima svarstyti trečiųjų asmenų vykdomos agitacinės veiklos reglamentavimą, jei politinės kampanijos laikotarpiu skiriamas didesnis dėmesys, nepriklausomai nuo to, ar agituojama už ar prieš konkrečius kandidatus ar politinius klausimus.

PRIEDAS: GALUTINIAI RINKIMŲ REZULTATAI⁷⁸

Daugiamandatės apygardos rezultatai

Mandatų skaičius	70	
Rinkimų teisę turinčių asmenų skaičius	2 457 722	
Paduotų balsų skaičius iš viso (aktyvumas)	1 175,026	47,81 proc.
Paduoti galiojantys biuleteniai	1 133,561	96,47 proc.
Paduoti negaliojantys biuleteniai	41 465	3,53 proc.

Vienmنداčių apygardų rezultatai

	Pirmasis turas		Antrasis turas	
Mandatų skaičius iš viso	71			
Rinkimų teisę turinčių asmenų skaičius	2 457 722		2 355 726	
Paduotų balsų skaičius iš viso (aktyvumas)	1 174 725	47,80 proc.	917 720	38,96 proc.
Paduoti galiojantys biuleteniai	1 112 903	94,74 proc.	881 185	96,02 proc.
Paduoti negaliojantys biuleteniai	61 822	5,26 proc.	36 535	3,98 proc.
Mandatai	3		68	

Politinė partija ar koalicija	Gautų balsų skaičius	Procentas	Gautų mandatų skaičius		
			Daugiamandatėje apygardoje	Daugia mandatė je	Vien mandatė se
Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai	292 124	24,86	23	27	50
Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga	204 791	17,43	16	16	32
Darbo partija	110 773	9,43	9	1	10
Lietuvos socialdemokratų partija	108 649	9,25	8	5	13
Laisvė partija	107 093	9,11	8	3	11
Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis	79 755	6,79	6	7	13
Lietuvos lenkų rinkimų akcija – Krikščioniškų šeimų sąjunga	56 386	4,80	-	3	3
Lietuvos socialdemokratų darbo partija	37 197	3,17	-	3	3
Lietuvos centro partija	26 769	2,28	-	-	0
Nacionalinis susivienijimas	25 098	2,14	-	-	0
Partija „Laisvė ir teisingumas“	23 355	1,99	-	1	1
Lietuvos žaliųjų partija	19 303	1,64	-	1	1
Partija „Drąsos kelias“	13 337	1,14	-	-	-
Partija „Lietuva – visų“	11 352	0,97	-	-	-
Krikščionių sąjunga	8 825	0,75	-	-	-
Kartų solidarumo sąjunga-Santalka Lietuvai	5 808	0,49	-	-	-
Lietuvos žmonių partija	2 946	0,25	-	-	-
Save išsikėlę kandidatai				4	4

APIE ODIHR

Demokratiškosios institucijų ir žmogaus teisių biuras (ESBO ODIHR) – pagrindinė ESBO institucija, teikianti paramą valstybėms dalyvėms „siekiant užtikrinti, kad būtų visiškai gerbiamos žmogaus teisės ir pagrindinės laisvės, laikomasi įstatymų viršenybės, skatinama demokratijos principų plėtra bei (...) kuriamos, stiprinamos ir saugomos demokratinės institucijos, o visuomenėje skatinama tolerancija“ (1992 m. Helsinkio dokumentas). Tai – vadinamoji ESBO žmogiškoji dimensija.

Varšuvoje (Lenkija) veikiantis ESBO ODIHR, pradžioje vadintas Laisvų rinkimų biuru, buvo įsteigtas 1990 m. Paryžiuje vykusio Viršūnių susitikimo metu ir pradėjo veiklą 1991 m. gegužės mėnesį. Po metų, biuro pavadinimas buvo pakeistas, kad atspindėtų jam priskirtus platesnius įgaliojimus, susijusius su žmogaus teisėmis ir demokratizacijos procesu. Šiuo metu biure dirba daugiau kaip 150 žmonių.

ESBO ODIHR – pagrindinė Europoje vykstančius **rinkimus stebinti** institucija. Kasmet ji koordinuoja ir organizuoja tūkstančių stebėtojų darbą, taip siekdama įvertinti, ar ESBO regione organizuojami rinkimai atitinka įsipareigojimus ESBO, kitus tarptautinius įsipareigojimus ir standartus demokratiškų rinkimų srityje, bei nacionalinius teisės aktus. Išskirtinė biuro metodologija leidžia nuodugniai išnagrinėti visą rinkimų procesą. Vykdydamas pagalbai teikti skirtus projektus ESBO ODIHR padeda valstybėms dalyvėms gerinti rinkimų sistemas.

Demokratizacijos proceso srityje biuras vykdo veiklą, susijusią su įstatymų viršenybės, pagalbos įstatymų leidėjui, demokratiško valstybės valdymo, migracijos ir judėjimo laisvės bei lyčių lygybės temomis. Kasmet, siekdamas plėtoti demokratiško valdymo struktūras, ESBO ODIHR įgyvendina tikslinės pagalbos programas.

ESBO ODIHR padeda valstybėms dalyvėms vykdyti su **žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių** stiprinimu bei apsauga susijusias pareigas, kylančias iš prisiimtų įsipareigojimų ESBO žmogiškosios dimensijos srityje. Šių tikslų biuras pasiekia veikdamas kartu su įvairiais partneriais, vystydamas bendradarbiavimą, gerindamas gebėjimus ir teikdamas ekspertinę pagalbą tokiose tematinėse srityse kaip žmogaus teisės kovoiant su terorizmu, nuo prekybos žmonėmis nukentėjusių asmenų žmogaus teisių apsaugos stiprinimas, švietimas ir mokymas žmogaus teisių srityje, žmogaus teisių padėties stebėjimas ir ataskaitų rengimas bei moterų žmogaus teisės ir apsauga.

Tolerancijos ir nediskriminavimo srityse ESBO ODIHR teikia valstybėms dalyvėms pagalbą stiprinant jų atsaką į neapykantos nusikaltimus ir į rasizmo, ksenofobijos, antisemitizmo ir kitokių netolerancijos rūšių apraiškas. ESBO ODIHR su tolerancija ir nediskriminavimu susijusi veikla yra sutelkta į darbą su teisėkūros institucijomis, teisėsaugos pareigūnų mokymą, atsako į neapykantos nusikaltimus ir incidentus stebėjimą, ataskaitų apie jį rengimą bei jo poveikio aptarimą, o taip pat toleranciją, pagarbą ir savitarpio supratimą skatinančią šviečiamąją veiklą.

ESBO ODIHR teikia konsultacijas valstybėms dalyvėms dėl politikos, susijusios su **romais ir sinčiais**. Biuras skatina romų ir sinčių bendruomenių gebėjimų ugdymą ir tarpusavio ryšių plėtojimą, skatina jų atstovų dalyvavimą politiką formuojančių įstaigų veikloje.

Visas veiklas ESBO ODIHR vykdo jas glaudžiai koordinuodamas ir bendradarbiaudamas su ESBO valstybėmis dalyvėmis, ESBO institucijomis ir misijomis bei kitomis tarptautinėmis organizacijomis.

Daugiau informacijos galite rasti ODIHR interneto svetainėje (www.osce.org/odihr).